

TECHNISCHE UNIVERSITÄT
CHEMNITZ

Universitätsbibliothek

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

PROSTOR UČENÍ – KNIHOVNICKÁ INFORMAČNÍ PLATFORMA

Zkušenosti a výsledky kooperačního projektu
knihoven ze Saska a Česka

PROSTOR UČENÍ – KNIHOVNICKÁ INFORMAČNÍ PLATFORMA

Zkušenosti a výsledky kooperačního projektu
knihoven ze Saska a Česka

TECHNISCHE UNIVERSITÄT
CHEMNITZ

Universitätsverlag Chemnitz

2018

Tiráž

Bibliografické informace České národní knihovny

Česká národní knihovna zařazuje tuto publikaci do České národní bibliografie; přesné bibliografické údaje jsou uvedeny na internetových stránkách: <https://www.nkp.cz>

Bibliografické informace Německé národní knihovny

Německá národní knihovna zařazuje tuto publikaci do Německé národní bibliografie; přesné bibliografické údaje jsou uvedeny na internetových stránkách: <http://www.dnb.de>

Předtiskové úpravy a layout:

Jakub Pokorný, Západočeská univerzita v Plzni / Univerzitní knihovna

Překlad:

Martina Pál, Helena Neumannová

Editorky:

Veronika Jahn, Markéta Siegel, Cornelia Oertel

Titulní obrázek:

Rico Welzel, Technische Universität Chemnitz

Technische Universität Chemnitz / Universitätsbibliothek

Universitätsverlag Chemnitz

09107 Chemnitz

<https://www.tu-chemnitz.de/ub/univerlag>

readbox unipress

in der readbox publishing GmbH

Am Hawerkamp 31

48155 Münster

<http://unipress.readbox.net>

ISBN 978-3-96100-063-0

<http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsz:ch1-qucosa2-314967>

DOI 10.15240/tul/003/9783961000630

<https://dspace.tul.cz/handle/15240/26601>

Tato publikace vznikla jako výsledek projektu *Prostor učení – Knihovnická informační platforma*, který byl podpořen Evropskou unií v rámci *Programu na podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko 2014–2020*.

Na projektu spolupracovalo následujících pět partnerů:

TECHNISCHE UNIVERSITÄT
CHEMNITZ

Hochschule
Zittau/Görlitz
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bibliothek Liberec
Knihovna Liberec
Library Liberec

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Univerzitní knihovna

Další informace naleznete na adrese:

<https://www.bibliothek.tu-chemnitz.de/lernraum/index.html.cs>

Autoři:

Angela Malz

Univerzitní knihovna Technické univerzity Chemnitz

Monika Ullmann

Univerzitní knihovna Technické univerzity Chemnitz

Falk Maiwald

Vysokoškolská knihovna Vysoké školy Zittau/Görlitz

Ralf Schwarzbach

Vysokoškolská knihovna Vysoké školy Zittau/Görlitz

Miloslava Faitová

Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni

Magda Šrajbová

Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni

Zdeňka Firstová

Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni

Miroslava Pourová

Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni

Blanka Konvalinková

Krajská vědecká knihovna v Liberci

Dana Petrýdesová

Krajská vědecká knihovna v Liberci

Jitka Vencláková

Univerzitní knihovna Technické univerzity v Liberci

Václav Ovčačík

Univerzitní knihovna Technické univerzity v Liberci

OBSAH

Falk Maiwald

1 Prostory učení bez hranic	7
--	---

Monika Ullmann / Angela Malz

2 Elektronická média a meziknihovní výpůjční služba v přeshraničním konsorciu	17
---	----

Falk Maiwald

3 Mediální technika a infrastruktura v propojeném prostoru učení	29
---	----

Zdeňka Firstová / Miroslava Pourová

4 Open Access	43
----------------------------	----

Angela Malz / Václav Ovčáčík

5 Informační vzdělávání v přeshraničním prostoru učení	59
---	----

Dana Petrádesová / Blanka Konvalinková

6 Poznátky úspěšné spolupráce	69
--	----

Angela Malz / Falk Maiwald / Ralf Schwarzbach / Miloslava Faitová / Magda Šrajbová / Blanka Konvalinková / Dana Petrádesová / Jitka Vencláková

7 5 otázek pro 5 partnerů	75
--	----

PROSTORY UČENÍ BEZ HRANIC

Falk Maiwald

1.1 Partneři a cíle projektu

V rámci *Programu na podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Saskem 2014–2020* realizovala Univerzitní knihovna Chemnitz, Vysokoškolská knihovna Zittau/Görlitz, Univerzitní knihovna v Plzni, Krajská vědecká knihovna v Liberci a Univerzitní knihovna v Liberci společný projekt *Prostor učení – Knihovnická informační platforma*. Tím všech pět projektových partnerů zásadně přispělo k aktuálnímu tématu – knihovny jako prostoru učení. Jinak než u běžných diskuzí v knihovnickém sektoru nebyla pozornost zaměřena na vlastní prostor učení. Hlavním cílem projektu bylo především vzdělávání ve společném, udržitelném přeshraničním prostoru učení. Všechny snahy projektu byly zaměřeny na tento cíl. Pro postupné a úspěšné zvládnutí tohoto komplexního záměru, bylo od všech projektových partnerů zapotřebí

- stanovení jasně vymezených milníků (viz kapitola 1.4),
- sladění, strukturované jednání,
- vzájemné porozumění a
- akceptování kroků a opatření v rámci jednotlivých milníků projektu.

Výchozím bodem byla základní koncepce k významu a obecnému obsahu projektu na téma prostor učení (viz kapitola 1.3) i jednotlivým milníkům (viz kapitola 1.4). Stejně jako u většiny ostatních projektů závisí úspěch i tohoto projektu na jejich aktérech a ochotě spolupracovat. Dále je důležité upřesnit, jaký přínos resp. jaké efekty by měly být během projektu dosaženy (viz kapitola 1.2).

1.2 Spolupráce jako základ pro přeshraniční knihovnický prostor učení

Spolupráce mezi knihovnami na regionální až národní úrovni jsou jak v České republice tak v Sasku resp. v Německu již dlouho dobu začleněny do různých tématických oblastí. Důvody pro spolupráci vědeckých knihoven jsou např. vzájemná tvorba a výměna znalostí a zkušeností nebo využití efektů díky spolenectvím za účelem využívání a řízení zdrojů (např. pořizování elektronických médií, meziknihovni výpůjční služba, semestrální aparáty). Stejně důvody platí i v případě mezinárodních kooperací mezi knihovnami, přestože zde mohou významnou roli hrát obsahové, kulturní, politické či právní rozdíly.

V příhraničí se nabízí přeshraniční spolupráce na základě geografické polohy potencionálních kooperačních partnerů. Předpokladem je, aby uživatelé našli ve svém spádovém regionu na obou stranách hranice relevantní vědecké knihovny, jako je tomu např. v Zittau resp. v Liberci. Proto nikoho nepřekvapí, že již řadu let existují úzké kontakty a aktivní spolupráce mezi Vysokoškolskou knihovnou Zittau/Görlitz na jedné a Krajskou vědeckou knihovnou a Univerzitní knihovnou v Liberci na druhé straně.¹ Přeshraniční spolupráce mezi knihovnami může být navíc založena na kooperaci příslušných vysokých škol resp. univerzit, jako např. v podobě semestrálních aparátů Univerzitní knihovny Chemnitz a Univerzitní knihovny Západočeské univerzity v Plzni.²

Tyto dlouhodobě zaměřené bi- a trilaterální spolky budou i nadále existovat ať v této nebo jiné, podobné formě. Odhodlání ke společným přeshraničním aktivitám, vzájemný respekt a přátelská důvěra totiž posilují tato spojení a zůstanou zachovány. Vedle toho ale dochází k situacím, kdy je dočasná, krátkodobější spolupráce s dalšími partnery, kteří řeší podobné problémy nebo hledají odpovědi na podobné otázky, ve formě projektů smysluplná.

Již v roce 2009 odstartovala Univerzitní knihovna Chemnitz projekt s Univerzitou Jana Evangelisty Purkyně (UJEP) v Ústí nad Labem a Univerzitní knihovnou Západočeské univerzity v Plzni.³ U této prvotní spolupráce na projektu mezi sousedními knihovnami byla hlavním cílem výstavba Česko-saské odborné knihovny a přeshraniční meziknihovní výpůjční služba. V letech 2013–2014 následoval projekt *Prostor učení – Knihovnická informační platforma*. Projektovými partnery byla Univerzitní knihovna Technické univerzity Chemnitz, Vysokoškolská knihovna Zittau/Görlitz, Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni a Krajská vědecká knihovna v Liberci. Cílem projektu bylo vytvoření dlouhodobé efektivní sítě knihoven mezi Českou republikou a Saskem.

Díky zde prezentovanému projektu *Prostor učení – Knihovnická informační platforma* se spolupráce dále prohloubila – tentokrát za účasti Univerzitní knihovny Technické univerzity v Liberci a s velmi ambiciózními cíli a úkoly v oblasti „prostoru učení“.

¹ Srov. Maiwald (2016).

² Srov. Slabý (2014).

³ Srov. Malz (2010).

Přínos spolupráce a projektu

Hned na začátku projektu, v rámci zahajovací akce v lednu 2017 diskutovali projektoví partneři očekávaný přínos resp. šance projektu, přičemž rozlišovali interní a externí efekty.

Mezi nejdůležitější interní faktory mající vliv na kooperující knihovny patřili

- bezprostřední teritoriální blízkost,
- podobná témata a problémy a jejich odpovídající řešení,
- učení se od sebe – učení se spolu – učení se o sobě,
- posílení „značky knihovna“ (výkonnost, up to date) v rámci vysoké školy,
- posílení vztahů mezi vysokoškolskými knihovnami – průkopníky v oblasti prostoru učení,
- odstraňování „překážek“ a nízkoprahový přístup k dalším knihovnám.

Jako externí efekty, tzn. efekty působící v celém příhraničí i nad jeho rámec, očekávali projektoví partneři

- rozšíření spektra nabídky v souvislosti se spoluprací („vytváření mostů“) díky moderním infrastrukturám a společně využívaným médiím (elektronické knihy a meziknihovní výpůjční služba),
- zlepšení informační kompetence uživatelů,
- zvýšení spokojenosti uživatelů a
- tím vliv na pozitivní postavení vlastní vysoké školy u potencionálních studentů a multiplikátorů (rodiče, učitelé),
- posílení vědeckého prostředí v regionu,
- posílení myšlenky *Open Access*,
- posílení vnímání a image „značky knihovna“,
- referenční charakter, tzn. síť knihoven jako průkopník přeshraniční spolupráce a vzor pro prostory učení dalších knihoven.

1.3 Prostory učení vědeckých knihoven a prostor učení projektu

„Prostory učení propojují všechny zdroje, služby, opatření a infrastrukturu pro vytváření studijní a pracovní situace studentů“⁴, kteří tento prostor „v časově omezeném době za účelem učení vyhledávají“⁵. Vědecké knihovny jako

⁴ Srov. DINI (2013), str. 7.

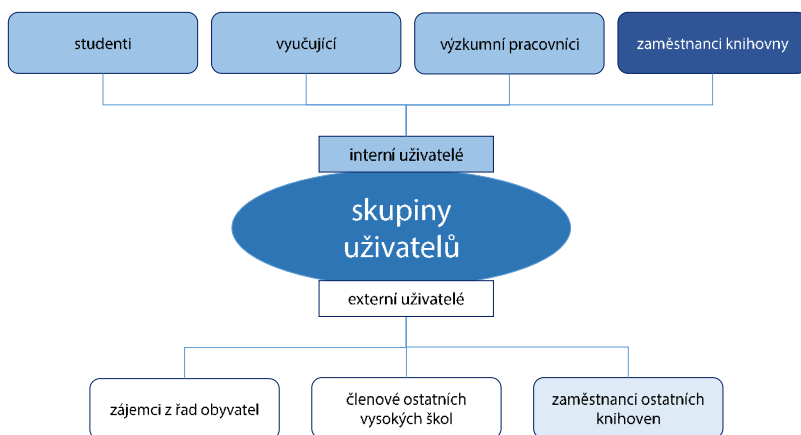
⁵ Srov. May/Kannenberg (2014), str. 9.

prostory učení se v minulých letech dočkaly významného uznání. Na jedné straně je tento vývoj podmíněn měnícími se formami učení jako jsou např. projektové a skupinové práce, blended learning a koncentrovaná dostupnost tištěných a elektronických médií na jednom místě, na straně druhé se v dnešní digitální době zásadně změnila potřeba a nároky studentů.

Adekvátně k tomuto vývoji se chovají i vědecké knihovny, které směřují utváření svých prostorů učení blíže k požadavkům uživatelů. S cílem podpořit „nové“ učení vznikají rozmanité koncepty na míru⁶. Digitální technologie a média přitom hrají velmi důležitou roli. Tradiční knihovna jako místo pro knihy se změnila v místo pro nejrůznější interní a externí skupiny uživatelů, kteří v knihovně pracují, komunikují, vyvíjejí nové nápady nebo se „jen“ setkávají.

Typologie skupin uživatelů vědeckých knihoven

K interním uživatelům (viz obrázek 1) patří v první řadě studenti a studentky. V prostoru učení knihovny pracují ale také výzkumní zaměstnanci a vyučující. Hlavním cílem prostoru učení je cílená podpora a další rozvoj učebních procesů díky utváření učebního prostředí⁷, a proto se tento proces týká i „učící se organizace“⁸ – knihovny samotné. Z tohoto důvodu je nezbytné zohlednit

Obrázek 1. Typologie skupin uživatelů v prostoru učení vědecké knihovny.
Zdroj: vlastní zpracování.

⁶ Srov. zast. Kohl-Frey (2014), Rautenberg et al. (2014).

⁷ Srov. May/Kannenber, 2014, str. 10.

⁸ Podle Senge (2011).

1 Prostory učení bez hranic

v širším smyslu také procesy učení zaměstnanců a zaměstnankyň knihoven, využívajících prostor učení k dalšímu vzdělávání a výměně odborných znalostí a zkušeností. Toto pojetí je díky svému praktickému významu při kooperaci (vgl. kapitola 1.2) pro tento projekt velmi důležité.

Do externích skupin uživatelů lze v úzkém smyslu zahrnout zainteresované osoby z široké veřejnosti nebo příslušníky jiných vysokých škol, tedy studenty, vyučující a výzkumné pracovníky. V širším smyslu sem patří rovněž zaměstnanci knihovny.

Základní typy prostorů učení

Zohledňujeme-li prostory učení z různých perspektiv, lze je podle Wittwera/Diettricha (2015) rozdělit na materiálně-fyzické, sociální, virtuální a kooperační prostory.⁹ Ze sociálního hlediska jsou prostory učení místy setkávání a tím sociálních interakcí. Na druhé straně vyvolávají ale také očekávání, která uživatelé spojují s děním na tomto místě.¹⁰

V materiálně-fyzickém kontextu představují prostory učení reálné, do sebe uzavřené fyzické jednotky – zpravidla v rámci jedné nebo několika budov – vybavené infrastrukturou odpovídající účelu využití. Patří sem např. nábytek, technika a další prvky pro vybavení prostoru.¹¹ V následujícím textu budou materiálně-fyzické prostory učení se zohledněním sociálních komponent označovány jako lokální prostory učení.

Virtuální prostory učení mají být v této souvislosti chápány jako nefyzické prostory učení, u nichž neplatí jednota prostoru a místa a komunikace probíhá přes média. Jejich výchozím předpokladem jsou sice materiálně-fyzické resp. lokální učební prostory, ty však nejsou vázány na žádné fyzické hranice prostoru. S pomocí telekomunikačních a internetových technologií mohou mít „globální“ charakter, tzn. mohou překračovat geografické a (trvalé) politické hranice. V tomto kontextu budou v této práci označovány jako virtuální prostory učení propojující několik pracovišť. Stejně jako lokální prostory učení se skládají ze sociálních resp. interkulturelních dimenzí s vlastními hodnotovými vzorci a pravidly chování.¹²

⁹ Srov. Wittwer/Diettrich (2015), str. 15nn.

¹⁰ Srov. May/Kannenber (2014), str. 10.

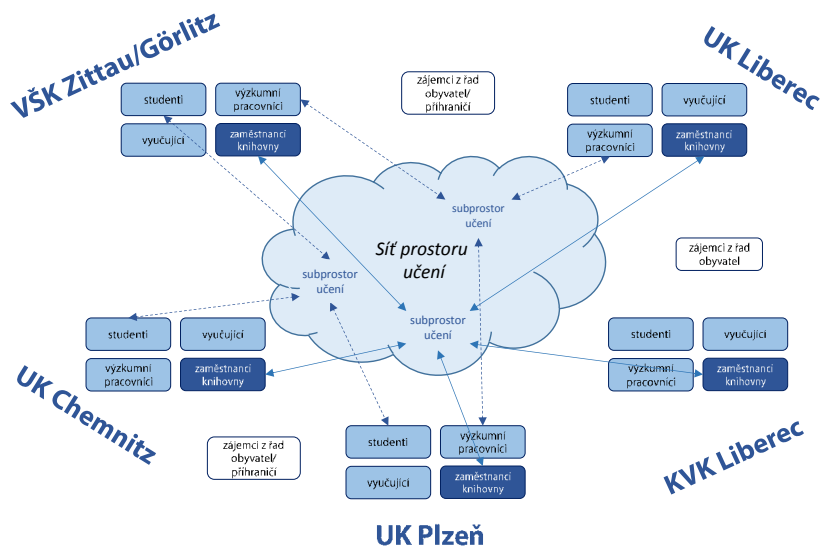
¹¹ Srov. May/Kannenber (2014), str. 10.

¹² Srov. Wittwer/Diettrich (2015), str. 19, str. 21.

Díky různým aktérů, jejich interakcím a společné práci přispívají kooperační místnosti – obvykle v rámci sítí nebo (modelových) projektů – ke společnému řešení problémů. Spolupráce (viz kapitola 1.2) vznikají, rozrůstají se a dále se rozvíjí v rámci určitého kooperačního procesu, což vede k odlišnému způsobu jednání, práce a učení se než v jiných sociálních místnostech.¹³

Vymezení a inovace prostoru učení v projektu

V projektu se prakticky propojily všechny perspektivy prostoru učení. Se zaměřením na hlavní cíl bylo zásadním úkolem popsat a vytvořit přeshraniční prostor učení pro spolupráci resp. propojení mezi českými a saskými projektovými partnery. Na rozdíl od klasického přístupu (viz obrázek 1) bylo třeba zapojit potenciačně spolupůsobící skupiny uživatel všech kooperačních partnerů (obrázek 2), identifikovat společné učební zájmy subprostorů učení a vyvinout obsahová témata a technická řešení pro lokální a meziorganizační prostor učení. Jako výsledek měla vzniknout *Knihovnická informační platforma*.

Obrázek 2. Schéma sítě prostoru učení a jeho subprostory. Zdroj: vlastní zpracování.

Pod pojmem meziorganizační síť prostoru učení se rozumí neformální propojení studentů, žáků vyučujících, výzkumných pracovníků a/nebo zaměstnanců

¹³ Srov. Wittwer/Dietrich (2015), str. 21.

knihovny, kteří na základě společných zájmů a problémů spolupracují, vyměňují si znalosti a zkušenosti a přitom se od sebe učí.¹⁴ Touto definicí se ve srovnání s předchozími projekty významně rozšířil horizont projektu (viz kapitola 1.2). Velkou roli totiž nehraje „pouze“ samotná knihovnická práce, ale také vztahy a spolupráce mezi ostatními aktéry vysokých škol a univerzit.

Materiálně-fyzický meziorganizační prostor učení lze realizovat pouze ve formě setkávání na stejném místě a ve stejný čas, např. pro porady, odborné konference, workshopy apod. V projektu podobné akce několikrát proběhly ve formě různých prezenčních aktivit za účasti různých skupin uživatelů, vždy v souladu s daným tématem. Zatímco se praktických stáží a workshopů v jednotlivých milnících účastnili zaměstnanci projektu a knihovny, byly akce k informačnímu vzdělávání určené především pro studenty, vyučující a výzkumné pracovníky. Pořádající projektový partner vždy pro tato setkání poskytl svůj lokální prostor učení.

Inovativním elementem projektu ale bylo vytvoření virtuálního meziorganizačního prostoru učení. Podle aktuálních poznatků projektových partnerů podobný prostor učení mezi knihovnami v Sasku a České republice, ani nikde jinde doposud neexistoval. Takový virtuální prostor může v principu fungovat jen tehdy, když spolu zúčastněné skupiny uživatelů komunikují a spolupracují přes internet a ruší tak přímé propojení v rámci prostoru resp. času. V projektu *Prostor učení* byly webové konference využívány jako typická forma komunikace mezi různými místy ve stejný čas, především pro koordinaci projektu mezi knihovnami, ale také pro spolupráci mezi ostatními skupinami uživatelů. Pro časově oddělenou přeshraničí komunikaci resp. spolupráci byly využívány e-learningové systémy a internetové platformy (viz kapitola 5), emaily a centrální datová média pro zálohování dat. Technické předpoklady pro lokální prostory učení jednotlivých partnerů byly využity resp. pořízeny v rámci milníku 3 (viz kapitola 3).

1.4 Odvození projektových obsahů v přeshraničním prostoru učení mezi knihovnami

Vysoká očekávání od projektu (viz kapitola 1.2) vyplývají z milníků projektu, které byly závazně stanoveny již v projektové žádosti.

¹⁴ Podle Kupfer (2015), str. 204.

Jedná se o:

1. Konsorciální pořízení elektronických informačních zdrojů; meziknihovní výpůjční služba a semestrální aparáty
2. Technické vybavení prostoru učení
3. *Open Access*
4. Odborné zprostředkování informační kompetence
5. Akce a opatření pro práci s veřejností

Nejvýše postavený cíl v milníku 1 byla iniciační realizace česko-saského konsorcia pro pořizování elektronických knih, které měly být v prostoru učení k dispozici všem uživatelům na obou stranách hranice. Hlavní úlohu při navazování kontaktů a jednání s nakladatelstvími převzal lead partner, Univerzitní knihovna Chemnitz. Dalším důležitým cílem bylo rozšíření přeshraniční meziknihovní výpůjční služby, spojené s analýzou potřeb a možností řešení semestrálních aparátů (viz kapitola 2).

V milníku 2 si Vysokoškolská knihovna Zittau/Görlitz vzala za úkol vytvořit koncept pro inovativní jádro virtuálního přeshraničního prostoru učení, a to na základě analýzy možných scénářů využití mezi skupinami uživatelů. Výsledkem bylo odvození plánu, pořízení a implementace odpovídající počítačové a mediální techniky, interaktivních tabulí a konferenční techniky. Následující krok představovalo úspěšné zavedení virtuálního prostoru učení knihoven (viz kapitola 3).

Další rozvoj myšlenky *Open Access*, tzn. neomezeného, bezplatného přístupu k vědeckým informacím, a intenzivnější propojení repozitářů mezi partnery v milníku 3 zodpovědně převzala Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni. Důležitým cílem v této souvislosti byla vzájemná výměna informací ohledně pokroku v aktivitách týkajících se *Open Access* zúčastněných vysokoškolských knihoven a další senzibilizace potencionálních autorů a autorek (viz kapitola 4).

Zvyšování informační kompetence uživatelů, tedy schopnosti najít, zpracovat a vyhodnotit informace, je stálým tématem všech knihoven. V milníku 4, za který převzala zodpovědnost Krajská vědecká knihovna a Univerzitní knihovna v Liberci, bylo klíčovou snahou lépe zintegrovat informační vzdělávání do výuky, výzkumu a studia. K tomuto cíli má významně přispět speciálně vyvinutý, dvojjazyčný výukový modul k informační kompetenci v lokálním a přeshraničním prostoru učení – tzn. v souvislosti s činnostmi všech projektových partnerů. Předmětem diskuzí v rámci projektu byly mimoto i další koncepty (viz kapitola 5).

Centrálním bodem milníku 5 byla tato, již hotová publikace, která dokumentuje práci na projektu, výsledky projektu i vytvořenou přidanou hodnotu. V ideálním případě navíc slouží – alespoň zčásti – jako orientace pro podobné záměry dalších knihoven.

Použitá literatura

- DINI, Deutsche Initiative für Netzwerkinformation e.V.: Die Hochschule zum Lernraum entwickeln, Kassel 2013.
- May, A.; Kannenberg, S.: Entgrenzung und Zusammenarbeit – die Notwendigkeit von Kooperationen im Lernraum; in: ABI Technik, sešit 34 (1) 2014, str. 9–19.
- Kohl-Frey, O.: Die Universitätsbibliothek als neuer Lernraum: Konzept der Universität Konstanz; in: Eigenbrodt, O.; Stang, R. (vyd.): Formierungen von Wissensräumen. Optionen des Zugangs zu Information und Bildung; Berlin/Boston 2014, str. 107–123.
- Kupfer, F.: Lernen und Arbeiten in Lernort übergreifenden Netzwerken, in: Wittwer, W.; Diettrich, A.; Walber, M. (Hrsg.): Lernräume, Wiesbaden 2015, str. 204–217.
- Maiwald, F.: Internationale Kooperationen im Dreiländereck; in: BIS – Das Magazin der Bibliotheken in Sachsen, Dresden: Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, č. 3/2016, str. 168–169.
- Malz, A.: Grenzüberschreitende Kooperation: Die Universitätsbibliotheken in Chemnitz, Plzen und Ústí nad Labem arbeiten zusammen; in: BIS – Das Magazin der Bibliotheken in Sachsen, Dresden: Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, č. 4/2010, str. 254–255.
- Rautenberg, K.; Klein, A.; Usinger, J.; Dombrowe, A.: Vom Lesesaal zum Learning Center – Ein neues Raum- und Benutzungskonzept an der UB Mannheim; in: b.i.t. online, č. 4/2014, str. 321–328.
- Senge, P.: Die fünfte Disziplin. Kunst und Praxis der lernenden Organisation. Klett-Cotta, 11. vydání 2011.
- Slabý, Adam: Damit einschlägige Werke verfügbar werden, 2014, dostupné z: <https://www.tu-chemnitz.de/tu/pressestelle/aktuell/5960>, poslední přístup 22.08.2018
- Wittwer, W.; Diettrich, A.: Zur Komplexität des Raumbegriffs; In: Wittwer, W.; Diettrich, A.; Walber, M. (Hrsg.): Lernräume. Gestaltung von Lernumgebungen für Weiterbildung; Wiesbaden 2015, str. 1127.

ELEKTRONICKÁ MÉDIA A MEZIKNIHOVNÍ VÝPŮJČNÍ SLUŽBA V PŘESHraniČNÍM KONSORCIU

Monika Ullmann
Angela Malz

2.1 Česko-saská odborná knihovna jako předchůdce přeshraničního konsorcia

Česko-saské projekty na Technické univerzitě Chemnitz začaly již dávno před projektem *Prostor učení – Knihovnická informační platforma*. Byly úzce spojeny s bohužel příliš brzy zesnulým panem prof. Dr. Peterem Jurczekem, který tuto spolupráci aktivně inicioval. Od začátku byly vyčleněny prostředky k vytvoření Česko-saské odborné knihovny.

Roku 2003 stálo na začátku *Česko-saské vysokoškolské centrum (ČSVC)*. Cílem projektu bylo vybudování dlouhodobé vědecké spolupráce mezi vysokými školami v česko-saském příhraničí. Projekt byl spolufinancován z prostředků Iniciativy společenství Evropské unie Interreg III A.

V rámci tohoto projektu získala Univerzitní knihovna Chemnitz prostředky na vybudování *Česko-saské odborné knihovny (ČSOK)*. Knihovní fond sloužil k podpoře přeshraniční vědecké spolupráce mezi Českou republikou a Saskem. Univerzitní knihovna Chemnitz pořídila knihy v německém a českém jazyce s tematikou česko-německé spolupráce. Ty pak rozšířila o odborné knihy z oblasti ekonomie, dějin Saska a Česka nebo rozšíření Evropské Unie na východ. Do fondu přibyla také beletristická díla, jazykové a turistické průvodce, mapy, DVD nebo audioknihy.¹⁵ V současné době tato odborná knihovna zahrnuje zhruba 11 123 médií.

V roce 2006 projekt ČSVC skončil. V následném projektu *Česko-saské vysokoškolské kolegium*, který byl rovněž spolufinancován z prostředků Evropské unie, získala odborná knihovna opět k dispozici další prostředky.

V létě 2009 odstartoval projekt *Česko-saská vysokoškolská iniciativa*. Spolufinancován byl z programu Cíl 3 z Evropského fondu pro regionální rozvoj, z prostředků Svobodného státu Sasko, České republiky a zúčastněných univerzit.

Zde poprvé hrály knihovny zúčastněných univerzit v projektové žádosti významnější roli. Vedle zařízení *Česko-saské odborné knihovny* byl kladen důraz na přeshraniční výpůjční službu a posílení spolupráce mezi knihovnami.

Partnery Univerzitní knihovny Chemnitz byla Knihovna Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (UJEP) v Ústí nad Labem a Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni.

¹⁵ https://www.tu-chemnitz.de/ub/STHZ/sthz_medien.html

Na konci projektu bylo již zřejmé, že knihovny chtějí spolupracovat i nadále a zapojit do česko-saského příhraničí i další knihovny. Díky tomu vznikl projekt *Česko-saská síť knihoven – informace bez hranic*, který byl realizován od 01.12.2013 do 30.11.2014. Projektovými partnery byla Univerzitní knihovna Technická univerzita Chemnitz, Vysokoškolská knihovna Zittau/Görlitz, Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni a Krajská vědecká knihovna v Liberci. Cílem projektu bylo vytvoření udržitelné a efektivní sítě knihoven mezi Českou republikou a Saskem.

Pozitivní zkušenosti a osobní kontakty navázané v tomto projektu vedly v roce 2015 k rozhodnutí dále spolupracovat v novém projektu *Prostor učení – Knihovnická informační platforma* v rámci *Programu na podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko 2014–2020*. Projektovými partnery byla Univerzitní knihovna Technické univerzity Chemnitz, Vysokoškolská knihovna Zittau/Görlitz, Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni, Univerzitní knihovna Technické univerzity v Liberci a Krajská vědecká knihovna v Liberci.

2.2 Milník 1 projektu Prostor učení – Knihovnická informační platforma

Cílem nového projektu bylo dosáhnout toho, co v minulých projektech bylo sice častým tématem rozhovorů, ale kvůli krátké době trvání projektu nebylo možné realizovat: vytvoření prvního česko-saského konsorcia pro pořizování elektronických informačních zdrojů. V rámci tohoto konsorcia se sdružily české a saské knihovny a vytvořily společenství s cílem získat lepší nákupní podmínky, než jaké by mohly vyjednat jako samostatný pořizovatel. Zvláštností projektu *Prostor učení* přitom bylo přeshraniční využívání pořízených zdrojů. Tato média mohli za stejných podmínek využívat uživatelé všech projektových knihoven na obou stranách hranice.

Tištěné knihy v rámci Česko-saské odborné knihovny v Univerzitní knihovně Chemnitz a všechny další tištěné zdroje si mohou uživatelé českých knihoven vypůjčit přes přeshraniční meziknihovní výpůjční službu. Mimoto jsou k dispozici pro semestrální aparáty.

Projekt *Prostor učení – Knihovnická informační platforma* stavěl na jedné straně na výsledcích předchozích projektů a dále je prohloubil. Česko-saská odborná knihovna se svými tištěnými médii byla i nadále významnou složkou spolupráce.

Na druhé straně zohlednily knihovny požadavky na digitální knihovny a pořídily nové elektronické informační zdroje.

V projektové žádosti v tomto kontextu stojí: „Prostor učení staví na existujících zdrojích znalostí. Knihovny vytvoří konsorcium a pořídí nové elektronické informační zdroje – e-knihy, která mohou přeshraničně využívat všichni uživatelé zúčastněných knihoven. Díky společnému nákupu ve větším množství může konsorcium získat výhodnějších cenové podmínky. Také tyto informační zdroje budou v rámci konsorcia součástí meziknihovní výpůjční služby a elektronického zaslání dokumentů. Tištěná média budou projektovým partnerům zasílána pomocí přeshraniční meziknihovní výpůjční služby. Podle přání a potřeby výuky budou knihy poskytnuty k dispozici také pro semestrální aparáty.“

Aktivita k dosažení těchto cílů:

- Workshop ve Vysokoškolské knihovně v Zittau 29.03.2017
- Praktická stáž v Univerzitní knihovně Chemnitz 04. až 07.12.2017
- Workshop v Univerzitní knihovně v Plzni 14.02.2018
- Workshop v Krajské vědecké knihovně v Liberci 23.05.2018

Při přípravě Česko-saského konsorcia pro pořizování elektronických médií byly přezkoumány možnosti konsorciálního nákupu v Česku i v Německu.

Elektronická média lze v Česku z velké části pořídit pouze v rámci projektů tzn. z dotačních prostředků. Podobné modely pro pořizování jako v Německu nejsou realizovatelné. Z tohoto důvodu bylo rozhodnuto, že vedoucím konsorcia bude německá knihovna a volba padla přímo na lead partnera, Univerzitní knihovnu Chemnitz.

2.3 Konsorcia v Německu

V Německu existuje několik konsorciálních modelů.

V letech 2004 až 2010 byl nadací *Die Deutsche Forschungsgemeinschaft* (DFG) (Německá výzkumná společnost) zřízen program národních licencí. Z prostředků DFG bylo podporováno pořizování uzavřených, elektronických informačních zdrojů s trvalými právy na archivaci a hosting: databáze plných textů, archivy časopisů, sbírky elektronických knih (e-knih). V tomto programu bylo pořízeno celkem přes 140 národních licencí za více než 100 milionů eur. Dotační prostředky poskytnuté DFG pokryly všechny náklady.

K podporovaným projektům patřily např.:

- Early English Books Online
- NetLibrary
- The Making of the Modern World: economics, politics and industry
- Cambridge Journals Archives 1864–1996
- Springer Online Journals Archives 1860–2000
- Taylor & Francis Online Archives 1799–2000

Zúčastnit se mohli všichni uživatelé vědeckých knihoven i zainteresovaní soukromí uživatelé z Německa. Účastníci se museli zavázat, že budou akceptovat vyjednané uživatelské podmínky. Hlavní úlohu při vyjednávání nehrála DFG, ale knihovny z okruhu bývalé speciální sběrné oblasti. Knihovny převzaly jednání s jednotlivými nakladatelstvími, podání žádosti, získání a uzavření licenčních smluv. Mimoto byly zodpovědné za dlouhodobé zpřístupňování produktů v rámci celého Německa. Hlavními vyjednávajícími byly:

- Bavorská městská knihovna
- Německá lékařská centrální knihovna
- Německá ekonomická centrální knihovna
- Dolnosaská státní a univerzitní knihovna Göttingen
- Státní knihovna v Berlíně – pruské kulturní dědictví
- Technická informační knihovna
- Univerzitní knihovna Johann Christian Senckenberg

Pro licencování pokračujících obsahů byl v letech 2008–2010 otestován pilotní projekt pro pokračující časopisy.

Díky knihovnám, které vedly jednání již u národních licencí, došlo ke schválení dvanácti dalších licencí. Ty byly realizovány podle dvou modelů:

Model 1 byl zaměřen na národní licence. Byly uzavřeny plošné a plně financované licence, přičemž se výslovně jednalo o produkty špičkového zabezpečování. Plně financování proběhlo ve finančně omezené oblasti vysoce specializovaných zdrojů. Okruh účastníků byl stejný jako u klasických národních licencí.

K podporovaným produktům patřily:

- China Academic Journal
- Editoria Italiana Online Periodici
- Kluwer Law Journals

Ve 2. modelu – tzv. „opt-in-modelu“ byla nutná spoluúčast zúčastněných. Ta nepřipouštěla plošné zabezpečování ani individuální přístup jednotlivých uživatelů. Jednalo se tak o nadregionální konsorcium s dotační podporou DFG. Podílem zúčastněných institucí bylo zachování předplatného, aktivního v době uzavření smlouvy. Příplatek za přístup k hromadné nabídce převzala nadace DFG. Instituce bez vlastního předplatného získaly kompletní dotaci.

V případě licencovaných balíčků se jednalo o produkty malých nebo středně velkých nakladatelství:

- American Institut of Physics
- Annual Reviews
- British Medical Journal Publishing Group
- Institut of Physics Publishing
- Karger Publishers
- Oxford University Press
- Royal Society of Chemistry
- Sage Publications
- De Gruyter

Jako doplněk k uživatelským podmínkám pro národní licence byl zaveden koncept moving wall. U ročníků licencovaných platícími účastníky byly tyto licence uděleny s jedno- či dlouhým zpožděním ve formě plošné národní licence.

S koncem podpory národních licencí a ukončením pilotního projektu pro pokračující časopisy přešla dotace DFG od roku 2011 v prioritní iniciativu „Digitální informace“ vědecké organizace Aliance německých vědeckých institucí. Cílem programu je udržitelná podpora výzkumu a zajištění konkurenceschopnosti Německa jako vědeckého centra.

Do okruhu činností iniciativy Aliance spadá vedle udělování národních licencí také národní hostingové strategie, informace z výzkumu, *Open Access*, právní rámcové podmínky a virtuální výzkumné prostředí.

S tímto cílem byla založena pracovní skupina Aliance AS Licence (Allianz-AG Lizenzen). Tato skupina se skládá ze zástupců vědeckých organizací podílejících se na iniciativě Aliance a z nadací DFG jmenovaných zástupců knihoven, které se podílejí na vyjednávání v souvislosti s národními licencemi.

Osvědčený model opt-in byl poté otevřen nejen pro časopisy, ale také pro nejrůznější dynamické zdroje.

Dotační kvóta DFG činila max. 25 %.

Přechod k modelům nezávislým na výši fondu se ukázal jako velmi složitý. Bylo potřeba definovat parametry, které nebyly orientované na stav odběru, jako např. uživatelé (FTE), využití, rozpočet.

Zásada pořizování médií s dlouhodobým využitím platila i v případě licencí. Sem spadal také moving wall – konkrétní vyjednaná časová hranice pro zveřejnění média.

Aliance AS Licence zhodnotila návrhy produktů předložené knihovnami podle následujících kritérií:

- Shoda se zásadami pořizování platnými pro národní licence dotované DFG
- Počet návrhů/ naléhavost potřeby
- Dostupnost v Německu (střední pokrytí, žádná kapacita, žádné nasycení trhu)
- Aspekty náklady – užitek
- Finanční proveditelnost
- Potenciál úspěchu jednání

U elektronických časopisů patřila k předepsaným komponentům licencí Aliance také složka *Open Access*. Cílem bylo prosazení zelené cesty *Open Access*, tedy možnosti přebírat licencované články do institucionálních nebo odborných repozitářů, a to nejlépe ve formátu uveřejněném nakladatelstvím. Pro instituce a autory je k dispozici přehled produktů k využívání vyjednaných práv *Open Access*.

Příklady licencí Aliance:

- Brill Law Books online
- Cambridge Books Online
- MathSciNet – American Mathematical Society
- Nomos eBooks

Gasco (German, Austrian and Swiss Consortia Organisation) – pracovní společenství německých, rakouských a švýcarských konsorcií – propojuje regionální aktivity konsorcií v německy mluvících zemích a vytváří platformu pro strategickou spolupráci knihoven při společném pořizování elektronických časopisů, databází a elektronických knih.

V Německu existují regionální a institucionální konsorcia. Institucionální konsorcia mají původ v oblasti velkých výzkumných aliancí (společnost

Fraunhofer, institut Leibniz atd.) a resortního výzkumu v oblasti spolkových ministerstev.

Regionální konsorcia jsou tvořena univerzitními, vysokoškolskými a zemskými knihovnami dané spolkové země. Se souhlasem poskytovatele mohou být zapojeny další vysokoškolské instituce jiných spolkových zemí. Spolkové země s vysokou koncentrací často nadregionálně aktivních univerzit a vysokých škol mívají velká a výkonná konsorcia s vlastním zastoupením. Pobočky s vlastním personálem odebírají část úkolů hlavnímu vyjednávacímu a jsou pro zvládnání velkých konsorcií velmi důležité.

Saské vědecké knihovny tvoří Saské konsorcium. Jednání probíhají vždy v souvislosti s daným produktem za účasti přidružených univerzitních a vysokoškolských knihoven. Konsortium nemá žádnou vlastní pobočku.

2.4 Česko-saské konsorcium

Pro konsorcium vytvořené v rámci projektu *Prostor učení – Knihovnická informační platforma* musely být splněny následující podmínky:

- Najít nakladatelství, která byla ochotná poskytnout nabídku pro přeshraniční konsorcium.
- Média musela odpovídat odborným profilům všech zúčastněných projektových partnerů.
- Musela existovat možnost využívat aktuální tituly.
- Nakladatelství musela mít mezinárodní zaměření.
- Nesmělo dojít ke střetu zájmů se Saským konsorciem.

Na výběr byla tři mezinárodně aktivní nakladatelství Cambridge University Press, Sage Publications a skupina nakladatelství Taylor & Francis. První jmenované pokrývalo všechny odborné oblasti účastníků, bylo ale zastoupeno již v Saském konsorciu. Sage Publications sice nehrálo v Saském konsorciu žádnou roli, nedokázalo však pokrýt všechny požadované tematické oblasti – především technické obory, čímž také nepřicházelo v úvahu.

Taylor & Francis s Imprints (původně samostatnými nakladatelstvími, které byly začleněny do skupiny Taylor & Francis) CRC, Routledge, Earthcan, Ashgate, Acumen, Pickering & Chatto, Garland, Europa, Psychology Press a Spon velmi dobře pokrývalo odborné profily zúčastněných projektových partnerů – technika, přírodní vědy, humanitní vědy, sociální vědy, psychologie, stavebnictví

– a tím i informační potřebu projektových partnerů. Skupina Taylor & Francis nebyla navíc zastoupena v Saském konsorciu. Čeští projektoví partneři z projektových prostředků zakoupili databázi časopisů od Taylor & Francis.

Po dlouhém výběrovém procesu a mnoha projektových diskuzích se projektoví partneři rozhodli pro nabídku nakladatelství Taylor & Francis, kterou zprostředkovala firma Missing Link. To umožnilo vytvořit první česko-saské konsorcium.

Po dobu trvání projektu měli projektoví partneři přístup k rozsáhlé databázi s cca. 5 000 elektronickými knihami nakladatelství Taylor & Francis v hodnotě více než 670 000 EUR. Po skončení projektu budou z fondu vybrány knihy v hodnotě 160 000 EUR, které budou k dispozici všem projektovým knihovnám. Tento postup je v knihovnictví označován jako evidence based selection, krátce EBS.

Použité finanční prostředky tak budou efektivně využity a zajistí udržitelnost projektu.

2.5 Meziknihovní výpůjční služba a semestrální aparát

V česko-saském prostoru učení hrají meziknihovní výpůjčky tištěných médií i nadále důležitou roli. Zatímco se v prvních projektech přes meziknihovní výpůjční službu vyměňovala výhradně média z Česko-saské odborné knihovny, byl v projektu Prostor učení tento servis rozšířen na všechna média zúčastněných knihoven. Mezi projektovými partnery byla uzavřena dohoda, ve které se stanovila následující pravidla:

Pravidla výpůjčky

Fond Česko-saské odborné knihovny

Výpůjční doba je minimálně jeden měsíc, maximálně však jeden rok. Výpůjční doba delší než jeden měsíc se zkrátí, vyžádá-li si médium jiný zájemce. V tomto případě se musí dané médium okamžitě vrátit. Po uplynutí maximální roční lhůty si může uživatel médium vypůjčit znovu. Za tímto účelem musí uživatel médium předložit v domovské knihovně. Po potvrzení danou univerzitní knihovnou je v Univerzitní knihovně Chemnitz výpůjčka obnovena.

Fond Univerzitní knihovny Technické univerzity Chemnitz (mimo Česko-saské odborné knihovny), Vysokoškolské knihovny Zittau/Görlitz, Univerzitní knihovny ZČU Plzeň, Krajské vědecké knihovny v Liberci a Univerzitní knihovny Technické univerzity v Liberci

Doba výpůjčky činí jeden měsíc s možností dvakrát prodloužit. O prodloužení se však musí zažádat. Další pravidla stanovuje vždy daná univerzitní knihovna.

Kopie

Kopie odstavců z časopisů, kapitol knih nebo sbírek jsou poskytovány v tištěné formě.

Díky těmto pravidlům a zásadám přímého zabezpečování se knihovny odlišují od národních předpisů v Německu i v Česku.

V České republice platí princip regionality a reciprocity. Podmínky pro meziknihovní výpůjčky si stanovuje každá knihovna zvlášť. Do systému meziknihovní výpůjční služby je zapojeno Národní centrum (národní knihovna), regionální centra (krajské knihovny), knihovny s regionálním rozsahem a specializované knihovny. Mezinárodní meziknihovní výpůjčka je možná u 6 knihoven. Před vlastním vyžádáním výpůjčky lze zadat vyhledávání v českém Souborném katalogu, jehož fond tvoří 6 850 000 titulů.

Od roku 2016 je oficiálně spuštěn Centrální portál knihoven (www.knihovny.cz), který umožňuje prohledávat katalogy zapojených knihoven z jediného vyhledávacího řádku (rozhraní) v souborném katalogu všech českých knihoven. Mimoto vyvíjí Národní technická knihovna portál Získej. Tato platforma bude k dispozici pro meziknihovní výpůjční službu a dodávání dokumentů.

V Německu je meziknihovní výpůjční služba regulována výpůjčním řádem. Také zde platí princip regionality tzn. knihovny by při vyřizování objednávek měly nejprve vyčerpat možnosti ve vlastním spádovém regionu.

Projektová meziknihovní výpůjční služba se využívá také pro vytváření tištěných semestrálních aparátů. Pod pojmem semestrální aparát se rozumí sbírka médií – v případě projektu *Prostor učení* se jedná o tištěné knihy – která je po dobu celého semestru k dispozici přímo v knihovně. Tyto semestrální aparáty obsahují povinnou literaturu k určitému semináři. Zatímco jsou semestrální aparáty na německých vysokých školách velmi oblíbené, nehrají na českých

vysokých školách příliš velkou roli a využívány jsou jen výjimečně. Prof. Dr. Elke Mehnert, profesorka pro německou literaturu na Západočeské univerzitě v Plzni tyto aparáty zavedla pro své studenty a studentky a využívala pro ně převážně knihy z Univerzitní knihovny Chemnitz.

Milník 1 *Konsorciální pořízení informačních zdrojů/ meziknihovní výpůjční služba/semestrální aparáty* představoval nejdůležitější obsah projektu *Prostor učení*. Byly dosaženy všechny cíle, především vytvoření prvního česko-saského konsorcia pro pořízení elektronických médií, které zajistilo udržitelnost projektu i po jeho skončení a působí jako vzor pro další knihovny.

MEDIÁLNÍ TECHNIKA A INFRASTRUKTURA V PROPOJENÉM PROSTORU UČENÍ

Falk Maiwald

3.1 Nový pohled na prostory učení vědeckých knihoven

Díky „Shift from Teaching to Learning“ se rozvoj kompetencí v dnešní době dostává do centra zájmu vzdělávacích aktivit studentů. Ke klasické prezenční výuce v přednáškových sálech nebo seminárních místnostech přibýly místně a časově flexibilní formy učení – individuální i skupinové. Pro zajištění potřebných kompetencí svých absolventů a absolventek, dosažení pozitivní image a tím posílení konkurenceschopnosti při získávání nových studentů musí vysoké školy vytvořit pro své studenty nové rozšířené rámcové podmínky.

Jednou z možností, jak toho dosáhnout, je „tržní“ vytváření prostorů učení, především v podobě knihoven. Prostory učení knihoven resp. v knihovnách lze chápat jako virtuální místa střetu nabídky a poptávky. Na straně nabídky je jejich realizace zásadně ovlivněna mimo jiné stále rozvinutějšími informačními a mediálními technologiemi. Následkem toho je urychlován i další vývoj nabídky digitalizace ve výuce (e-learning, platformy pro řízení výuky), ve spolupráci (webové konference, nástroje pro spolupráci), digitalizace médií (e-časopisy, e-knihy, databáze) a další. Na straně poptávky pak stojí studenti tzn. „internetové generace“: mají zkušenosti s médií, umí zacházet s výpočetní technikou, čímž sami o sobě kladou vysoké nároky na mediální a IT strukturu knihovny, kterou chtějí využívat jako reálné, lokální komunikační centrum a zároveň místo pro učení. V neposlední řadě je třeba zohlednit také požadavky vyučujících a výzkumných pracovníků, kteří chtějí v lokálním prostoru učení efektivně provádět řešerše a další činnosti.

Vědecké knihovny se u „tržního“ technického vybavení prostorů učení zaměřily na požadavky interních skupin uživatelů, modernizovaly svou lokální IT infrastrukturu pro individuální pracovní místa i skupinové místnosti. Podobné lokální nabídky a infrastruktura jsou již řadu let k dispozici i pro externí uživatele. Projektoví partneři tak otevírají své dveře i studentům, vyučujícím a výzkumným pracovníkům z jiných organizací – dokonce i z dané sousední země. Je proto důležité v případě potřeby přizpůsobit lokální postor učení specifickým požadavkům, a pomocí informačního vzdělávání (viz kapitola 5) zajistit, aby externí uživatelé mohli danou nabídku efektivně využívat.

Při orientaci na uživatele však zůstal jeden aspekt – bezpochyby nejen u projektových knihoven – dosud mimo hlavní pozornost. Na „trhu“ vědeckých knihoven lze identifikovat takové skupiny uživatelů, které mají úzký vztah nebo interakci s jinými knihovnamí, vysokými školami nebo univerzitami. Jinými

slovy existují interní a externí skupiny uživatelů se společnými úkoly a zájmy. Může se jednat např. o projektové studie nebo výzkumné semináře skupin studentů, výzkumné projekty vědeckých pracovníků nebo výměnu zkušeností a znalostí mezi vyučujícími různých univerzit a vysokých škol. Zaměstnanci knihoven se s bilaterálními nebo multilaterálními přístupy setkávají zejména při odborné výměně informací nebo projektech, jako je tento. U klasických forem se scházejí fyzicky v reálných, lokálních pracovních a učebních prostorech.

V dnešní době je s pomocí internetových technologií možné vytvářet virtuální studijní a pracovní prostředí jako místa sociálních interakcí a přitom (zpravidla) snadno překonávat politické a geografické hranice. Prakticky tak mohou tyto virtuální prostory pro učení a práci využívat aktéři z celého světa. Hlavními výhodami jsou:

- vysoká časová flexibilita,
- nízký práh pro výměnu a spolupráci a tým (v ideálním případě) zlepšení výsledků projektu,
- pozitivní vliv na image knihovny v kontextu digitalizace a
- nízká časová a finanční náročnost díky „ušetřenému“ cestování.

Přesně na tomto místě navázaly první úvahy k projektu. Projektoví partneři tehdy vyvinuli první všeobecné zadání pro vytvoření společného přeshraničního virtuálního a pracovního prostoru, který byl později označen jako propojený prostor učení, a zahrnuli ho do milníku *Technické vybavení prostoru učení*.

Virtuální propojený prostor učení může být – podobně jako online community – chápán jako neformální spojení studentů, výzkumných pracovníků a vyučujících, kteří na základě společných zájmů nebo problémů spolu přes internet komunikují, spolupracují, vyměňují si znalosti a zkušenosti a přitom se od sebe navzájem učí¹⁶. K tomu využívají informační a mediální techniku i další infrastrukturu knihovny. V popředí projektového milníku stál vývoj, testování a implementace propojených subprostorů učení mezi projektovými partnery. Hlavní snahou bylo dosáhnout tak společného cíle a v rámci vzájemného propojení a spolupráce posílit vědecké struktury v regionu a podpořit individuální přeshraniční učební a výzkumné procesy. Jako vedlejší efekt mohly knihovny upevnit resp. zlepšit svůj image moderního mediálního centra a místa učení.

¹⁶ Kupfer (2015), str. 204.

Klíčovým úkolem milníku bylo naplánovat a nakoupit odpovídající technické vybavení resp. potřebnou infrastrukturu prostoru učení pro projektové partnery. Zohledněním požadavků na lokální prostory učení jednotlivých projektových partnerů se podpořila tvorba synergií a ekonomicky udržitelné využití. Výchozím krokem pro technické plánování a specifikaci byl vývoj scénářů využití zaměřených na skutečné potřeby v zamýšleném prostoru učení (srov. kapitola 3.2.). Za tím účelem byla provedena simulace možných instalací meziorganizační resp. přeshraniční spolupráce projektových partnerů v rámci webových konferencích, multimediálních prezentací apod. Z těchto scénářů pak partneři odvodili potřebnou technickou infrastrukturu, specifikovali technické parametry a požadavky a konečně pořídili a implementovali výpočetní a mediální techniku (kapitola 3.3.).

Proto, aby technická inovace mohla být otestována a později efektivně využívána v běžné praxi, je nezbytné, aby ji potenciaální uživatelé akceptovali a prakticky vyzkoušeli. Za tímto účelem byly v milníku naplánovány a uskutečněny různé společné aktivity, především iniciační workshop v Plzni v lednu 2017 nebo praktická stáž v Liberci-Görlitz v květnu 2017 (viz kapitola 3.4). Projektoví partneři uchopili ale i další příležitosti k využití a prezentaci techniky v lokálních prostorech učení a v propojeném prostoru učení. Za zmiňku stojí konsekventní nasazení techniky při měsíčních webových konferencích projektových partnerů nebo velmi úspěšný virtuální seminář na téma informační vzdělávání v dubnu 2018. Vedle toho dostaly prostor i další technické možnosti, které smysluplně podpořily práci na projektu. Jako příklad jmenujme dvojjazyčné návody k použití vyvinuté v rámci projektu.

3.2 Základní scénáře využití pro nový propojený prostor učení

Ve zde definovaném prostoru učení probíhá komunikace resp. spolupráce v užším smyslu v reálném čase. To znamená, že skupiny uživatelů mezi knihovnami spolu v rámci webových konferencí a pomocí interaktivních nástrojů pro spolupráci živě diskutují, pracují na projektech a vyvíjí koncepty, jejichž výsledky se zpracovávají elektronickou cestou. V širším slova smyslu ale propojený prostor učení zahrnuje také časově oddělenou komunikaci a spolupráci. Ta může probíhat buď v následném pořadí nebo obousměrně, např. přes nástroje projektového managementu, dokumentační, e-learningové systémy, systémy managementu znalostí nebo centrální datové paměti k zálohování dat.

V popředí tohoto projektového milníku stál – jak už bylo popsáno v kapitole 3.1. – vývoj možných scénářů využití živé komunikace se zohledněním techniky lokálních prostorů učení.

Využití pro zaměstnance knihovny

Knihovny mohou využít možnosti propojeného prostoru učení pro své vlastní účely. Skupina knihovníků může například nad rámec státní hranice nebo sídla knihovny pořádat workshopy nebo školení k pořizování elektronických médií nebo si vyměňovat informace k tématu informačního vzdělávání. Vedení kooperujících knihoven může zase vést interaktivní webové konference ke strategickému vývoji a společným aktivitám.

Dále jsou možné např. školení, porady a workshopy pro studenty, vyučující a výzkumné pracovníky, kteří se nemohou zúčastnit přímo na místě, jako např. zahraniční uživatelé.

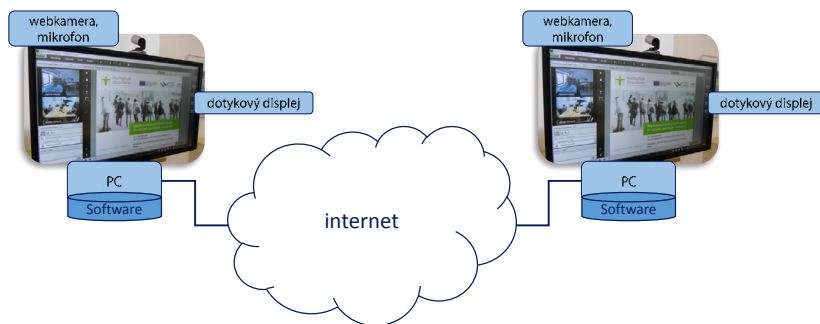
Využití pro studenty, výzkumné pracovníky, vyučující

Vyučující a výzkumní pracovníci si mohou knihovnu resp. její vybavení zamíslvit a využívat jako propojený prostor pro učení a práci. Možné jsou také nabídky pro odborné kolegy ke spolupráci na výzkumných tématech nebo prezentace před firmami resp. v sousední zemi, virtuální workshopy, nebo poradenství pro grémia. Za zdůraznění stojí především interakce přesahující rámec běžné webové konference, např. současná práce na jediném, společném dokumentu ze dvou nebo více pracovišť. Přínosné je také využití pro studenty a jejich vedoucí vědeckých nebo závěrečných prací, a to především v případech, kdy je nutná konzultace k určitému tématu se vzdálenou národní nebo mezinárodní firmou. Vyučující nebo výzkumníci se ale mohou do knihovny „uchýlit“ jen proto, že jsou pro ně prostorové podmínky v knihovně zkrátka výhodnější.

Tyto scénáře lze pomocí dalších příkladů a nápadů teoreticky ještě rozvinout a rozšířit. Zmíněné i další praktické možnosti využití byly v průběhu projektu nejméně názorně prezentovány resp. prakticky využity (viz kapitola 3.4). Zde představené koncepty jsou však pro následné odvození nejdůležitějších potřeb a požadavků na technické vybavení projektových partnerů dostačující.

3.3 Požadavky, pořízení a implementace nové mediální a výpočetní techniky

Projektoví partneři odvodili z výše představených scénářů infrastrukturu a přístroje nezbytné pro technické vybavení projektu. Na obrázku 1 je znázorněn princip živé komunikace přes internet v propojeném prostoru učení i nejdůležitější technické přístroje.

Obrázek 1. Princip systému živé komunikace v propojeném prostoru učení.

Zdroj: vlastní zpracování; Foto: VŠK Zittau/Görlitz.

Přístup k internetu – hlavní pilíř infrastruktury propojující organizace

Podmínkou proto, aby komunikace mohla probíhat nad rámec státní hranice resp. mezi pracovišti, je vysokorychlostní internet a dodatečný speciální software (funkce pro videokonference, spolupráci pomocí živého přenosu apod.). Tyto předpoklady byly u projektových knihoven resp. díky příslušným výpočetním střediskům vysokých škol a univerzit splněny. V Německu jsou státní vysoké školy připojeny k „velmi rychlému“ internetu přes Německou výzkumnou síť (Deutsches Forschungsnetz – DFN)¹⁷, v České republice pak přes Czech Education and Scientific NETwork (CESNET)¹⁸. Krajská vědecká knihovna v Liberci disponuje přístupem k vysokorychlostní síti přes Liberecká IS. V propojeném prostoru učení představuje přístup k internetu jeden z hlavních pilířů infrastruktury spojující jednotlivá pracoviště a organizace.

¹⁷ DFN je provozován Spolkem na podporu Německé výzkumné sítě (Verein zur Förderung eines Deutschen Forschungsnetzes e.V.), srov. DFN (2018).

¹⁸ CESNET je provozován sdružením CESNET, z. s. p. o., srov. CESNET (2018) <https://www.cesnet.cz/>.

Konferenční nástroje – software pro komunikaci a interakci

Pro realizaci online akcí byl k dispozici nejprve software Adobe Connect. Ten je v Německu pro všechny vysoké školy licencován přes DFN, v Čechách pak přes CESNET. V průběhu projektu se objevila další možnost v podobě nástroje WebEx společnosti Cisco, který však měla licencovaný jen Technická univerzita Chemnitz. Oba nástroje jsou si velmi podobné; kvalita přenosu se ale zdála lepší u aplikace WebEx. Společným znakem obou nástrojů je, že stačí pouze jedna licence resp. jeden vlastník licence, který může k živé komunikaci na online akce přizvat další partnery. Ve scénáři ke spolupráci mezi knihovnami tento fakt byl a stále je relevantní především pro Krajskou vědeckou knihovnu v Liberci, která nevlastní žádnou odpovídající licenci. Této výhody mohou využít například také firmy. Pro projekty a porady s vyučujícími a výzkumníky se mohou i ony přihlásit do propojeného prostoru učení.

Počítačová a mediální technika – lokální hardware

Vědecké knihovny v lokálním prostoru učení jsou moderní počítačovou a mediální technikou již víceméně vybaveny. Kabinety pro individuální práci pravidelně disponují IT technikou (klasicky: PC s monitorem, příp. scanner). V trendu BYOD¹⁹ si uživatelé nosí svá vlastní koncová zařízení, které využívají jak v pracovních kabinách, tak na pracovních místech ve volném prostoru buď pro samostatnou práci nebo krátké rešerše. Podmínkou je výkonný WLAN a přípojky do elektrické sítě.

Skupinové práce, které jsou pro prostor učení především zajímavé, probíhají v rámci knihovny v místnostech nebo vymezených prostorech vybavených přímo pro tento účel. Běžné jsou jak pevně zabudované počítače, tak stále častěji i infrastruktury BYOD. Jako mediální technika se většinou využívají beamery a audiozařízení. V souvislosti s digitalizací nastupují na místo klasických tabulí, flipchartů nebo beamerů stále častěji interaktivní tabule. Podskupinou interaktivních tabulí jsou prezentační a interaktivní displeje, tzv. dotykové displeje vybavené vlastní počítačovou a síťovou technikou. Pro prezentační účely je lze ovládat i pomocí osobních počítačů, laptopů nebo

¹⁹ „Bring Your Own Device“ popisuje přístup k IT infrastruktuře dané organizace pomocí externích přístrojů, srov. DINI (2013), str. 65. Takové přístroje jsou především notebooky, tablety a smartphony.

mobilních přístrojů s funkcí Miracast²⁰ .

V zásadě je pro živou komunikaci přes internet resp. online akce zapotřebí alespoň jeden počítač/laptop s bezdrátovým připojením (WLAN), monitor a/nebo beamer, webkamera a mikrofon. Pro interaktivní skupinovou práci se namísto klasických monitorů nebo beamerů dobře hodí dotykové displeje. Velmi velké monitory (65" a více) jsou umístěny v odpovídajících místnostech pro skupinovou práci. V ideálním případě je „technické portfolio“ doplněno ještě o webovou kameru s vysokým rozlišením a kvalitní konferenční mikrofon, určenými speciálně pro podobné prostory.

Výběr a pořízení technického vybavení

Hlavní výzvou pro projekt bylo zkombinovat požadavky uživatelů na vybavení lokálních prostorů učení (viz kapitola 3.1) a požadavky na propojený prostor učení. Na základě scénářů popsaných v kapitole 3.2. se tři projektoví partneři rozhodli pro nákup dotykových displejů s adekvátní konferenční technikou. Pro dosažení cíle projektu pořídili i oba další projektoví partneři počítačovou a mediální techniku.

Specifikace technických požadavků byla možná jen díky rozsáhlým rešerším na trhu a řadě konzultací se specialisty. Ukázalo se, že vyvinuté scénáře byly pro pochopení nabízené techniky vzhledem k hlavní myšlence prostoru učení přínosné. Rozhodujícím aspektem u displejů byla jejich mobilita, aby je bylo v případě potřeby možné použít v různých místnostech. Poté následovalo běžné výběrové řízení, zadání zakázky resp. pořizovací proces přes příslušnou centrální organizaci projektových partnerů.

Lead partner, *Univerzitní knihovna Technické univerzity Chemnitz*, pořídil dotykový displej Galneoscreen 65" s nastavitelným podstavcem a sklápěcí stůl pro laptop/klávesnici tzv. Swift-Turn-Table. Díky svým rozměrům a mobilitě může být displej později využit pro další projektové záměry i v nově vznikající budově knihovny.

Vysokoškolská knihovna Zittau/Görlitz (VŠK) zakoupila pro své dvě pobočky vždy jeden dotykový displej Promethean ActivPanel, 65" s nastavitelným podstavcem, zabudovaným počítačem a Extron Sharlink k lokálnímu standardu Miracast, určenému až pro 4 uživatele (viz obrázek 2). V podobě Logitech

²⁰ Miracast je standard umožňující přenos obsahů z monitorů na smartphonech nebo tabletech na větší displeje.

Obrázek 2. Příklad pro Miracast s laptopem a aktivním panelem ve skupinové místnosti. Foto: VŠK Zittau/Görlitz.

ConferenceCam Kit navíc přibyla velmi výkonná USB webkamera a konferenční mikrofón. Všechny přístroje jsou k dispozici ve velké skupinové místnosti.

Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni zakoupila z projektových prostředků šest notebooků HP ProBook 640 G2 a jeden beamer Epson EB-535W+Epson Wall Mount ELPMB45. Tuto techniku využívá jak pro školení a semináře pro uživatele v lokálním prostoru učení, tak při projektových seminářích, workshopech a webových konferencích.

Krajská vědecká knihovna v Liberci vybavila svůj velký konferenční sál výkonným projektořem a promítacím plátnem pro prezentace v rámci přednášek, konferencí nebo pro filmovou projekci. Dále nechala nainstalovat speciální kameru vybavenou softwarem umožňujícím nejen nahrávky v prostoru, ale také přenos do virtuálního prostředí např. na YouTube.

Univerzitní knihovna Technické univerzity v Liberci pořídila dva laptopy a jeden mobilní beamer, který se v případě potřeby využije v lokálním prostoru učení. Stejně jako lead partner a VŠK Zittau/Görlitz zakoupila i Univerzitní knihovna v Liberci interaktivní dotykový displej (ActivBoard) s podstavcem včetně adekvátního vybavení pro videokonference, např. bezdrátový mikrofón a full HD kameru.

Další nástroje v propojeném prostoru učení

Jak bylo popsáno v kapitole 3.2., lze v propojeném prostoru učení využívat také nástroje pro časově oddělenou komunikaci resp. spolupráci, např. speciální e-learningové platformy jako systém Moodle (viz kapitola 5) und nástroje k ukládání projektových dokumentů.

Již na začátku projektu se projektoví partneři shodli na tom, že práce na projektu musí být pro všechny partnery transparentní a jasně dokumentována. Dokumenty a soubory by proto měly být v elektronické podobě uloženy na schráněném místě přístupném pro všechny partnery. V době, kdy nejrůznější poskytovatelé nabízejí na internetu cloudová úložiště, je centrální úložiště pro dokumenty resp. soubory snadno realizovatelné. S ohledem na bezpečnostní aspekty je ale třeba vnímat takové nabídky kriticky. Úkolem tedy bylo vytvořit vlastní, bezpečný projektový cloud. Díky odborné kompetenci a odpovídajícím zdrojům výpočetního centra Vysoké školy Zittau/Görlitz (k roli výpočetních center viz kapitola 3.5) bylo implementováno spolehlivé řešení – software Filr firmy Micro Focus. Všichni zaměstnanci projektu měli permanentní, individuální přístupová práva na cloud projektu a všechny obsahy přes rozhraní Filr Web (pro PC/laptop přes program Filr a pro mobilní přístroje přes aplikaci Filr App).

3.4 Využití techniky v přeshraničním propojeném prostoru učení

Řada aktivit, jako prezentace technických možností, školení, vývoj srozumitelných návodů k použití a v neposlední řadě konsekventní zapojení do práce na projektu byly klíčem pro úspěšnou implementaci a využití pořízené techniky a softwarových nástrojů.

Workshop v Plzni – počátek technického prostoru učení

V rámci workshopu *Technické vybavení prostoru učení* v lednu 2017 v Plzni představili všichni projektoví partneři své lokální technické a infrastrukturní podmínky. S cílem zdůraznit nejprve všem zúčastněným zaměstnancům projektu výhody využívání technického vybavení, představila VŠK Zittau/Görlitz v úvodu různé možnosti jeho využití. V rámci živé prezentace mezi Plzní a Zittau byla názorně předvedena výkonnost konferenčního softwaru a konferenční

techniky, včetně již zapojených dotykových displejů a periférní konferenční techniky v Zittau.

Výměnná stáž Liberec/Görlitz – hlavní téma: modul IK a webová konference se všemi partnery

Obě projektové knihovny v Liberci a Vysokoškolská knihovna se sídlem v Görlitz uskutečnily výměnnou stáž v rámci milníku v květnu 2017. Hlavním bodem těchto projektových dnů byla otázka, jak bude modul informačního vzdělávání obsahově koncipován a technicky resp. mediálně podložen. V této souvislosti byly diskutovány aspekty e-learningu a otázky informačního vzdělávání (k tomuto milníku viz kapitola 5).

Pořízená počítačová a mediální technika byla zapojena jak při lokální skupinové práci zaměstnanců projektu, tak při ca. hodinové závěrečné prezentaci, která byla přímo z Görlitz jako webová konference sdílena se všemi ostatními projektovými pracovišti. Přitom se jasně ukázaly výhody tohoto řešení pro virtuální spolupráci mezi knihovnami. Vedle samotných účastníků týdenní stáže se mohli na prezentaci podílet i zaměstnanci, vedení a další hosté ze vzdálených pracovišť.

Pravidelné online porady – nový přístup k práci na projektu

Z pozitivních zkušeností v rámci výměnné stáže se vyvinul nový, pravidelný způsob pro konzultace a koordinaci práce na projektu. Od 12. června 2017 se začaly konat měsíční online porady všech projektových partnerů. Díky zakoupené technice a nástroji Adobe Connect – později WebEx – bylo možné zodpovídat otázky k projektu a diskutovat o konkrétních úkolech. Tento způsob nebyl jen velmi efektivní, ale díky své pravidelnosti zlepšil i angažovanost projektových partnerů. Do června 2018 se uskutečnilo dvanáct online porad.

Lokální využití techniky

Jak již bylo představeno, byla v rámci „projektové společnosti“ uskutečněna řada kroků pro efektivní využití techniky pro práci na projektu i pro práci zúčastněných knihoven včetně odborné výměny. Jako příklad bychom neměli zapomenout zmínit, že Krajská vědecká knihovna v Liberci plánuje přenos závěrečné konference projektu přes YouTube.

Partneři se zabývali také scénáři využití pro další skupiny uživatelů např. studenty, vyučující nebo výzkumné pracovníky (více v kapitole 3.2), přičemž se zaměřili především na lokální využití techniky. Aby uživatelé knihovny mohli pochopit a akceptovat nové technické vybavení, bylo nezbytné vyškolit v práci s novou technikou nejprve vlastní zaměstnance knihovny. Někteří projektoví partneři proto vytvořili pro své uživatele tištěné tutoriály v českém a německém jazyce, např. s funkcemi a možnostmi ovládání dotykových displejů.

Úspěch se postupně dostavil. Všichni projektoví partneři se shodli, že zakoupená technika byla studenty velmi dobře přijata a je často využívána. Na interaktivní tabuli ActiveBoard na Technické univerzitě v Liberci jsou pro studium/výuku k dispozici různé interaktivní aplikace a výuková videa a pobyt v prostorách knihovny zpříjemňuje relaxační hudba a reklamní videa.

Virtuální seminář – akvizice nových skupin uživatelů

Interaktivní meziorganizační prostory pro učení a práci musely pro nové skupiny uživatelů – stejně jako předtím pro vlastní zaměstnance projektu a knihovny – nejprve získat viditelnou a praktickou podobu. Za tímto účelem uskutečnili projektoví partneři v dubnu 2018 pod záštitou VŠK Zittau/Görlitz virtuální seminář, na který do své „domovské knihovny“ pozvali (odpovídající reklamou) vyučující, studenty a výzkumné pracovníky. S nasazením potřebné techniky a přes WebEx tak proběhla další webová konference mezi pracovišti v Chemnitz, Plzni, Liberci, Zittau a Görlitz. V publiku byly ve velkém počtu zastoupeni účastníci ze všech relevantních skupin uživatelů.

Zvláštěností tohoto semináře bylo, že se publikum seznámilo s výsledky tohoto i dalších milníků včetně celého spektra úspěchů projektu *Prostor učení – Knihovnická informační platforma*. Partneři jeden po druhém představili možnosti využití médií a meziknihovní výpůjční služby a prezentovali elektronické knihy zakoupené v rámci konsorcia. Na konci semináře byly na dotykovém displeji „živě“ předvedeny možnosti interakce při skupinové práci mezi jednotlivými pracovišti.

Pozitivní feedback k této akci jasně ukázal, že výsledky projektu mohou být relevantní a užitečné pro celou řadu uživatelů.

3.5 Lessons learned

V předchozích kapitolách již byly popsány důležité faktory pro úspěch plánování, nákupu a využití techniky.

Dalším významným faktorem úspěchu byla podpora ze strany výpočetních center resp. oddělení IT u projektových partnerů. Odborné posudky byly pro plánování, zapojení a provoz mediální, výpočetní techniky a odpovídající infrastruktury nepostradatelné. Odborníkům z oblasti mediální techniky a IT partnerských knihoven byla přisouzena rozhodující role při transformaci návrhů k technickému vybavení i jeho využití do účelných konceptů a jejich následné realizaci. Byly naplánovány a porovnány různé konfigurační varianty. Ohledně plánovaných investic probíhala mezi projektovými partnery pravidelná, intenzivní komunikace. V souvislosti se zřízením virtuálních pracovišť byla provedena řada testů. Pomoc IT expertů byla nezbytná také při první implementaci nové techniky v reálném provozu.

Závěrem lze konstatovat, že pořízení a využití počítačové a mediální techniky posunulo vzájemnou práci projektových knihoven a spektrum nabídky pro uživatele knihovny na úroveň, která plně odpovídá trendu digitalizace a dalšímu vývoji v této oblasti.

Použitá literatura

- Kupfer, F.: Lernen und Arbeiten in Lernort übergreifenden Netzwerk, in: Wittwer, W.; Diettrich, A.; Walber, M. (Hrsg.): Lernräume, Wiesbaden 2015, str. 204–217.
- DINI, Deutsche Initiative für Netzwerkinformation e.V.: Die Hochschule zum Lernraum entwickeln, Kassel 2013.
- DFN, Verein zur Förderung eines Deutschen Forschungsnetzes e.V., URL: <https://www.dfn.de/xwin/>, poslední přístup 16.08.2018.
- CESNET, z. s. p. o., Czech Education and Scientific NETWORK, URL: <https://www.cesnet.cz/>, poslední přístup 16.08.2018.

OPEN ACCESS

Zdeňka Firstová
Miroslava Pourová

4.1 Základy Open Access

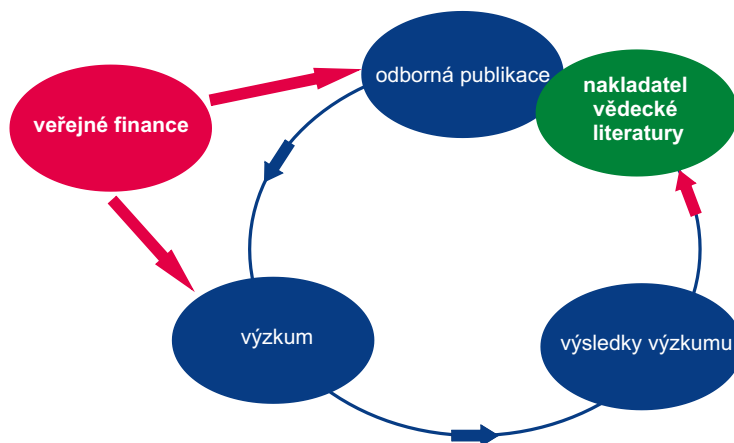
Každá vědecká práce začíná studiem odborné literatury, především článků v recenzovaných vědeckých časopisech. Paradoxem je, že ačkoliv počet publikací stoupá, jejich dostupnost se zásluhou stále rostoucích cen časopisů snižuje. Nejvíc tato skutečnost doléhá právě na vědce, kteří jsou nuceni, vzhledem ke způsobu hodnocení vědy, v časopisech publikovat. Velcí komerční nakladatelé vydávající prestižní časopisy zvyšují ceny předplatného časopisů a databází, které tituly zpřístupňují. Autoři článků, které jsou publikovány bez nároku na honorář, se tak mnohdy nedostanou ani k pracím svých kolegů, protože si jejich instituce nemůže dovolit nakoupit veškeré potřebné časopisy. Alarmující je, že už se to týká i nejbohatších univerzit. Již v roce 2012 upozorňoval ředitel knihovny Harvardské univerzity Robert Darnton na paradoxní situaci: členové akademické obce provádí výzkum, zdarma o něm píší, recenzují práce svých kolegů, pracují v edičních radách a pak si kupují zpět výsledky své práce za přemrštěné ceny.²¹

Dalším paradoxem je, že věda a výzkum jsou z velké části financovány z veřejných peněz, ale jejich výsledky jsou publikovány v komerčních časopisech, a přístup k nim je opět placen z veřejných zdrojů. Někteří akademici proto začali v souvislosti s publikováním hovořit o krizi tradičních vědeckých časopisů. Kromě problému s cenou a dostupností poukazuje řada autorů na časovou prodlevu. Mezi sepsáním článku a jeho vydáním v klasickém časopise uběhne dlouhá doba. Zejména u prestižních titulů zpoždění způsobuje nejen dlouhé recenzní řízení, ale zejména převis nabízených prací, takže pro některé obory už nejsou takové časopisy zdrojem nových informací.

Iniciativa *Open Access* (OA), prosazující myšlenku, že by výsledky vědy a výzkumu měly být přístupné okamžitě a zdarma, se snaží tyto rozpory odstranit.

Principy *Open Access* byly formulovány počátkem tohoto století třemi iniciativami: *Budapest Open Access Initiative* (únor 2002), *Bethesda Statement on Open Access Publishing* (červen 2003) a *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities* (říjen 2003), souhrnně nazývanými *BBB-iniciativy*. Stručně řečeno, *Open Access* (otevřený přístup) zaručuje vědecké veřejnosti bezplatný a trvalý přístup k odborným textům na internetu. Tím odstraňuje nerovnost v přístupu k informacím a zásadně mění model

²¹ <https://www.theguardian.com/science/2012/apr/24/harvard-university-journal-publishers-prices>

Obrázek 1. Vědecká práce.

financování vědeckého publikování. Texty zveřejněné v režimu OA je možné bez zvláštních právních, finančních nebo jiných omezení dále kopírovat, reprodukovat, tisknout, rozmnožovat a prohledávat. Iniciativa je zároveň reakcí na výrazný vliv internetu v oblasti šíření informací a vědeckých poznatků a poskytuje alternativu ke klasickému modelu publikování u komerčních nakladatelů.

Jednou z možností, jak zajistit otevřený přístup k publikacím je tzv. **zlatá cesta**, kdy otevřený přístup zajišťuje vydavatel. Způsob, jakým to umožňuje, je různý. Existují OA časopisy, které jsou plně otevřené, tj. celý jejich obsah je okamžitě přístupný komukoliv zdarma. Časopisy jsou buď financovány nadacemi či organizacemi (velmi často jsou to univerzity) a publikování je v nich buď zdarma, nebo je za uveřejnění článku potřeba zaplatit poplatek APC (*article publishing charge* nebo jinde nazývaný *article processing charge*). Seznam 11,5 tisíce *Open Access* časopisů lze nalézt v adresáři *DOAJ – Directory of Open Access Journals*.²²

Díky tomu, že hnutí *Open Access* působí již téměř dvě desetiletí, ustoupila řada klasických vědeckých časopisů vytrvalému tlaku a umožňuje autorům za poplatek APC publikovat konkrétní články v režimu otevřeného přístupu. Protože jsou v těchto časopisech vedle sebe otevřené články a články přístupné pouze předplatitelům, nazýváme tyto časopisy hybridními. Kromě toho existují i časopisy, které zpřístupní články po určitém časovém embargo.

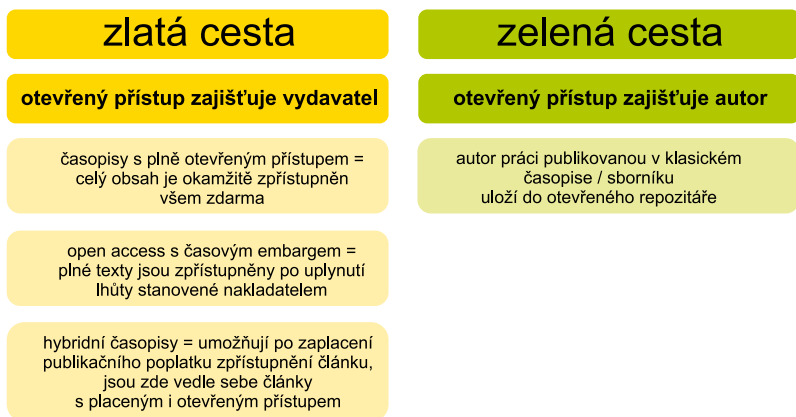
²² www.doaj.org

Řada univerzit pro podporu zlaté cesty OA vyčlenila finanční prostředky ke zřízení fondů, ze kterých jsou poplatky hrazeny. Protože finanční zdroje nejsou neomezené, většinou se fond vyčerpá, aniž by byli uspokojeni všichni zájemci. Proto jsou stanovována různá kritéria k získání příspěvku na APC, např. požadavek na určitou výši impakt faktoru časopisu, výše maximální dotace, maximálně jedna žádost pro každého autora apod.

Druhou možností otevřeného přístupu je tzv. **zelená cesta**. Tuto formu zajišťuje sám autor tím, že vloží práci do *Open Access* repozitáře, tj. do chráněného digitálního úložiště, které musí zaručit trvalý přístup k vloženým publikacím. V zásadě rozeznáváme repozitáře institucionální (těch je cca 85%), které jsou budovány zpravidla univerzitami nebo jinými vědeckými pracovišti, oborové repozitáře, kde jsou zveřejňovány publikace podle obsahového zaměření, nebo repozitáře pro určitý druh dokumentu (elektronické dokumenty, digitalizované dokumenty, data).

Nejstarším a nejznámějším oborovým repozitářem je *arXiv*²³ jehož počátky sahají do počátku 90. let 20. století. Byl původně vytvořen k rychlé výměně vědeckých informací pro komunitu fyziků, dnes zahrnuje preprinty z fyziky, matematiky, počítačové vědy, kvantitativní biologie, financí a statistiky.

Typy open access

Obrázek 2. Schéma Typy OA.

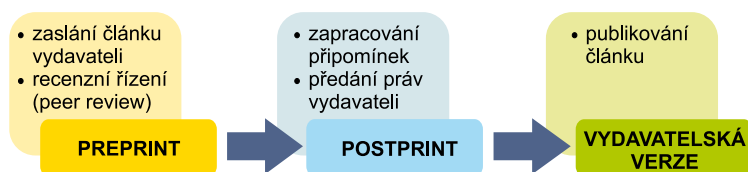
²³ <https://arxiv.org>

Seznam repozitářů s údaji o instituci provozovatele, zemi, typu repozitáře, obsahovém zaměření, typu a počtu obsažených dokumentů aj. s možností filtrování a vyhledávání poskytuje *The Directory of Open Access Repositories – OpenDOAR*²⁴. Instituce se také mohou obrátit na *Repositories Support Project*²⁵, kde naleznou pomoc při zakládání repozitáře.

Rostoucí význam *Open Access* potvrzuje i fakt, že se za posledních deset let počet OA časopisů i repozitářů zdvojnásobil. V současnosti je v DOAR evidováno přes 3,5 tisíce repozitářů. Německo je s počtem 204 repozitářů čtvrté na světě (za USA, Velkou Británií a Japonskem). Česká republika zde má zaregistrováno 18 repozitářů.²⁶

Dnes již má většina renomovaných komerčních nakladatelství zformulovanou OA politiku a umožňuje autorům ukládat nějakou formu jejich publikací do otevřených repozitářů. Ačkoliv jsou vědci autory článků, většina licenčních smluv s nakladateli značně omezuje jejich práva nakládání s dílem. Autor při publikování svá vlastnická práva zpravidla převádí na nakladatele. Exkluzivní právo na vydání či zpřístupnění práce lze ošetřit dodatkem ke smlouvě o auto-archivaci²⁷. Pro ochranu svého díla může autor zvolit tzv. otevřenou licenci *Creative Commons* a *Science Commons*.²⁸

K usnadnění orientace autora v nakladatelské politice časopisů slouží databáze *SHERPA/RoMEO*, která barevně rozlišuje jednotlivé formy e-printu.²⁹

Obrázek 3. Typy e-printů.

²⁴ www.opendoar.org

²⁵ www.rsp.ac.uk

²⁶ Data z 11.05.2018.

²⁷ Vzor je dostupný na <http://sparc.arl.org/>.

²⁸ Všechny národní verze CC licencí jsou k dispozici na <http://www.creativecommons.cz> respektive <https://de.creativecommons.org/>.

²⁹ <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/index.php>

4.2 Přínosy a úskalí Open Access

Přínos otevřeného přístupu pro čtenáře je zcela zřetelný, ale zastavme se u přínosu pro autora. Statistiky ukazují, že články, zveřejněné v OA režimu jsou viditelnější a jsou proto častěji citovány. Zároveň autor získá rychlou odezvu na svoji práci, protože komunikace s kolegy z celého světa je rychlejší a pružnější. Dochází tak k usnadnění spolupráce a dokonce i širšímu zapojení vědců z dalších oborů, kteří mohou na řešenou problematiku nahlížet nově. Výhodu přináší *Open Access* i ostatním účastníkům procesu vědeckého publikování: vydavatel časopisu získá více čtenářů, vyšší citovanost článků přináší vyšší impakt faktor, který zvyšuje hodnotu časopisu. Pracoviště autora se dostává do širšího povědomí vědecké komunity, která má lepší přehled o zpracovávaných tématech, a nedochází k duplikování výzkumu. Volně dostupné odborné publikace mají význam i pro popularizaci vědy, kterou dostávají do širšího podvědomí laické veřejnosti.

Dostat svůj článek do prestižního vědeckého časopisu není ani jednoduché ani rychlé. Se stoupající potřebou vědců publikovat v otevřených časopisech se našli podvodníci – **predátoři**, kteří ve zlaté cestě *Open Access* našli zlaté dno. Vědcům nabízejí zveřejnění článku v otevřeném časopise. Jejich jediným cílem je ale pouze vybrat co nejvíce peněz na poplatcích APC. Proto zde neprobíhá klasické recenzní řízení (*peer-review*), kdy odbornou erudici článku posuzují vědci daného oboru, a až na základě jejich doporučení je přijat do tisku v seriózních časopisech. Predátorské časopisy jsou za peníze ochotné publikovat cokoli, včetně plagiátů, nezáleží jim na kvalitě příspěvků, a to je pro vědeckou komunikaci i pro důvěryhodnost ostatních OA časopisů velký problém. Proto učíme především mladé vědce a doktorandy, jak tyto tzv. *scam journals* rozpoznat. Druhým typem predátorů jsou tzv. *hijacked journals*, kteří si za účelem generování zisku neprávem přivlastňují identitu zavedeného odborného časopisu. Na první pohled je vědec jen těžko rozpozná. Poprvé na problém upozornil Tim Hill v roce 2008, ale v posledních letech se tyto případy množí. Zatímco v roce 2011 bylo predátorských časopisů přibližně 18, v roce 2016 jich bylo evidováno už 1 211.

Většina predátorů používá agresivní marketing. Oslovují hromadnými maily zaměstnance univerzit a vědeckých pracovišť a nabízí možnost publikování bez jakýchkoliv překážek. Často mají názvy snadno zaměnitelné s některým z prestižních vědeckých časopisů či mají v redakční radě jména renomovaných

vědců bez jejich souhlasu a vědomí. Někdy uvádí nepravdivý impact factor časopisu, neexistující metriky a identifikátory, falešné údaje. Dokonce se snaží svoji „serióznost“ prokázat svým *ResearchID* a *ORCID*, což jsou identifikátory určené pro fyzické osoby a zřizuje si je každý vědec sám. Proto je nutné všechny údaje ověřovat. Kromě školení zaměřených na tuto problematiku poskytují vysokoškolské knihovny pomoc při prověřování časopisu, ve kterém chtějí akademici publikovat.

Jako užitečná pomůcka k určení predátorských časopisů byl od roku 2010 hojně využíván seznam Jeffreyho Bealla, který zveřejňoval na svém blogu. Někteří oponenti upozorňovali, že pravidla k zařazení na seznam nejsou zcela jednoznačná, a že se do seznamu mohou dostat některé časopisy neoprávněně. Jako příklad byly uváděny časopisy nakladatelství Frontiers. V lednu 2017 byl provoz bez bližšího zdůvodnění ukončen a seznam smazán. Přesto zcela nezmysel. Existuje jeho archivní podoba.³⁰ Zůstává ale nedoplňován, a to je velký problém, protože predátoři se dokáží velmi rychle přizpůsobit. Změní se název časopisu, nakladatel se objeví pod jiným jménem na jiném místě. Dokonce se z původně seriózního titulu po převzetí novým nakladatelem může stát predátorský.

4.3 APC a předplatné

V projektu *OpenAPC (Open Data on Article Charges)*³¹ zaznamenávají zúčástněné univerzity a vědecké společnosti údaje o APC, které zaplatily. Průměrná cena článku v plně otevřených časopisech byla 1 488 € a v hybridních časopisech 2 488 €. Nejvyšší APC v plně otevřeném časopise zaplatila Max Planck Gesellschaft (7 419 €) a v hybridním časopise University of Oxford (9 070 €).³² Vzhledem k podmínce řady projektů publikovat výsledky v OA režimu, počet otevřených článků v hybridních časopisech stoupá. Předplatitelé proto právem požadují, aby byla výše předplatného úměrně tomuto nárůstu snížena. Vydavatelské domy se tomu zatím úspěšně brání. Ukazuje se ovšem, že větší naděje na úspěch ve vyjednávání mají velká konsorcia. Velmi aktivní a úspěšnější jsou v tom Holanďané³³. Holandské asociaci univerzit

³⁰ <https://web.archive.org/web/20170112125427/https://scholarlyoa.com/publishers/>

³¹ <https://intact-project.org/openapc/>

³² <https://github.com/OpenAPC/openapc-de>

³³ <http://www.magazine-on-the-spot.nl/openaccess/eng/index.html>

se ve spolupráci s knihovnami a za silné podpory vlády podařilo vyjednat u nakladatelů řadu ústupků³⁴.

V Německu vznikl projekt DEAL³⁵, jehož cílem je uzavřít výhodnější celostátní licenční smlouvy s významnými nakladateli vědecké literatury a změnit status quo v procesu vyjednávání právě s ohledem na zaplacené APC. Projekt byl iniciován Aliancí německých vědeckých organizací (Allianz der deutschen Wissenschaftsorganisationen) reprezentovanou Konferencí rektorů HRK.

Protože jsou APC považovány v řadě projektů za uznatelné náklady, zajímají se také nadace financující vědu o jejich výši. Například nadace Wellcome Trust³⁶ a nadace Gatesových³⁷ se prostřednictvím F100resarch vydávají cestou vlastních publikačních portálů s otevřeným recenzním řízením (open peer review). Práce související s jejich projekty jsou zveřejněny okamžitě v OA režimu a k nim jsou časem přidány recenzní posudky, takže čtenář může vidět články čekající na recenze, články doporučené recenzenty, doporučené s výhradami i články nedoporučené. Každý vidí jména recenzentů a může si přečíst jejich posudky, reakce autorů i komentáře přihlášených uživatelů.

4.4 Institucionální a politická podpora Open Access

Grantové agentury a vládní instituce, které financují vědu, se postupně přiklání k názoru, že pokud je věda financována z veřejných peněz, měly by její výsledky být odborné veřejnosti volně dostupné. Významným krokem byla iniciativa Evropské komise, která pro některé oblasti 7. rámcového programu stanovila povinnost řešitelů, zajistit otevřený přístup k publikačním výsledkům. V programu Horizont 2020 je tato povinnost ještě rozšířena: týká se všech recenzovaných vědeckých článků, které souvisí s výsledky grantu, a obsahuje silné doporučení u ostatních typů vědeckých publikací. V tzv. pilotních projektech (*OA data pilot*) je povinnost zveřejnit v *Open Access* režimu i všechna výzkumná data, včetně příslušných metadat, a vytvořit tzv. *Data Management Plan*. Data mohou být zveřejněna buď spolu s příslušnou publikací v OA datovém časopise (např. *Open Health Data*, *Scientific Data*) či v datovém repozitáři (např. *Zenodo*, *Fishare*, *DataDryad*).

³⁴ <http://openaccess.nl/en/in-the-netherlands/publisher-deals#row>

³⁵ <https://www.projekt-deal.de/about-deal/>

³⁶ <https://wellcomeopenresearch.org/>

³⁷ <https://gatesopenresearch.org/>

Prostřednictvím projektu *OpenAire*³⁸ byla zajištěna potřebná infrastruktura pro ukládání dat a zázemí pro zúčastněné repozitáře. Orientaci v požadavcích nadací a grantových agentur, které vyžadují otevřené zpřístupnění výsledků výzkumu, usnadňuje služba *SHERPA/Juliet*.³⁹ Seznam časopisů, které jsou v souladu s požadavky poskytovatele financí pro *Open Access* je možné ověřit na *SHERPA/Facts*.⁴⁰

Otevřený přístup k vědeckým informacím se stal nedílnou součástí zásadních strategických dokumentů Evropské unie. Např. *Doporučení komise ze dne 17. července 2012 o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchování (2012/417/EU)* uvádí:

(5) Cílem politik otevřeného přístupu je poskytnout čtenářům bezplatně přístup k recenzovaným vědeckým publikacím a údajům z výzkumu v co nejranější fázi jejich šíření a umožnit používání a opakované využívání výsledků vědeckého výzkumu. Tyto politiky by se měly provádět s ohledem na problematiku práv duševního vlastnictví

*(6) Politiky otevřeného přístupu k výsledkům vědeckého výzkumu by se měly vztahovat na veškerý výzkum financovaný z veřejných prostředků.*⁴¹

Roku 2016 vyhlásila Rada Evropské unie pro konkurenceschopnost, že do roku 2020 by měly být volně dostupné všechny vědecké práce financované z veřejných peněz. Ačkoliv se k tomuto cíli a podpoře *Open Access* mnozí hlásí, přesto jeho naplňování vázne. Podle **Roberta-Jana Smitse**, který byl jmenován zvláštním vyslancem Evropské unie pro *Open Access*, je to způsobeno současným hodnocením vědců podle počtu publikací v prestižních časopisech s vysokým impakt faktorem. Proto hodlá předložit doporučení, které nebude zaměřeno pouze na otevřený přístup k vědeckým publikacím, ale na celý systém včetně změn, které je potřeba udělat, abychom v termínu dosáhli vytčeného cíle.⁴²

³⁸ <https://www.openaire.eu/>

³⁹ <http://v2.sherpa.ac.uk/juliet/>

⁴⁰ <http://www.sherpa.ac.uk/fact/index.php?la=en>

⁴¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32012H0417>

⁴² https://horizon-magazine.eu/article/open-access-scientific-publications-must-become-reality-2020-robert-jan-smits_en.html

Společnost Maxe Plancka, Helmholtz a Německá knihovnická asociace patřily k prvním signatářům Berlínské deklarace v roce 2003 a stojí v čele hnutí *Open Access* dosud. Například sdružení Helmholtz deklarovalo, že bude 60% jejich publikací OA do roku 2020 a do roku 2050 všechny. Již v roce 2014 zakotvila Spolková vláda do autorského zákona podmínky usnadňující ukládání vědeckých publikací do repozitářů. Od roku 2016 má Německo schválenou oficiální národní *Open Access* strategii (Open-Access-Strategie für Deutschland) vydanou Federálním ministerstvem pro vzdělávání a vědu (Bundesministerium für Forschung und Bildung).⁴³

Přístup k *Open Access* v České republice byl donedávna zcela závislý na jednotlivých institucích. Hybnou silou *Open Access* byly a jsou především univerzitní knihovny, které myšlenku nejen propagují, ale většinou i zřizují a spravují institucionální repozitáře. Na většině univerzit je proto zásluhou knihoven vytvořena potřebná infrastruktura pro ukládání publikací v OA režimu. Počty opravdu otevřených vědeckých publikací jsou ale v jednotlivých institucích velmi rozdílné. Mnohé repozitáře svým návštěvníkům zpřístupňují pouze bakalářské a diplomové práce. Teprve 14.06.2017 schválila česká vláda *Národní strategii otevřeného přístupu k vědeckým informacím na léta 2017–2020*.

4.5 Situace u projektových partnerů

Mezinárodní hnutí *Open Access* je podporováno především akademickými knihovnami, proto byla jeho podpora logicky zahrnuta i do projektu *Prostor učení – Knihovnická informační platforma*. Naším cílem bylo propagovat myšlenku otevřeného přístupu mezi uživateli. Zjistit, jaký je stav především u zahraničních projektových partnerů, vyměnit si zkušenosti s propagací *Open Access* mezi svými uživateli, s komunikací a podporou managementu univerzity, a v neposlední řadě se správou repozitářů.

Vedení *Technické univerzity Chemnitz* podporuje otevřené publikování svých vědeckých pracovníků již od roku 2006, kdy byla zformulována *Open Access* politika instituce. Roku 2015 univerzita podepsala Berlínskou deklaraci a téhož roku svoji politiku otevřeného přístupu ještě rozšířila. Podporována je jak zlatá, tak zelená cesta *Open Access*.

⁴³ https://www.bmbf.de/pub/Open_Access_in_Deutschland.pdf

Motorem realizace otevřené vědy na Technické univerzitě Chemnitz je Univerzitní knihovna, která má *Open Access* politiku ještě propracovanější⁴⁴. Již několik let nabízí služby a know-how pro otevřené publikování. Poskytuje platformu pro správu a publikování vlastních OA časopisů. Její *Open Access* tým pořádá semináře, školení a poskytuje individuální konzultace. Samozřejmě se věnuje i propagaci otevřeného přístupu na webových stránkách knihovny,⁴⁵ blogu⁴⁶ i v univerzitním měsíčníku TUCinside.⁴⁷

Knihovna má ve své správě fond na podporu zlaté cesty OA, který je tvořen částečně z rozpočtu knihovny a dále financemi od Německé výzkumné společnosti (DFG – Deutsche Forschungsgemeinschaft). Knihovna má podrobně propracované podmínky k využití fondu. Poskytuje příspěvek pouze do plně otevřených časopisů obsažených v DOAJ s recenzním řízením (peer review). APC může být maximálně 2 000 € a zároveň článek není součástí projektu, ve kterém lze na poplatek získat příspěvek. Články musí být uloženy i do repozitáře Monarch Qucosa. První článek fakulty je plně hrazen z fondu, u každého dalšího je vyžadována 10% finanční spoluúčast pracoviště autora. Podrobné podmínky jsou uvedeny na stránkách knihovny.⁴⁸

Univerzitní knihovna má na starosti repozitář Monarch Qucosa⁴⁹, do kterého jsou ukládány především vědecké práce: konferenční příspěvky (conferens paper), články (articel), výzkumné zprávy, dizertační práce, sborníky a publikace vydávané Univerzitním nakladatelstvím. V současnosti je zde uloženo 3 604 dokumentů z nich je 90% *Open Access*.

Také na **Vysoké škole Zittau/Görlitz** roste význam otevřeného publikování. Někteří vědečtí pracovníci již delší dobu v *Open Access* publikují a sami ho propagují, pro další se problematika stává aktuální především v souvislosti s požadavky poskytovatelů dotací. Akademici mohou ukládat své publikace do saského repozitáře Qucosa⁵⁰ prostřednictvím SLUB.

Vysokoškolská knihovna v rámci projektu začala své uživatele informovat o problematice otevřeného publikování formou seminářů a informačních mailů.

⁴⁴ <https://www.tu-chemnitz.de/ub/publizieren/openaccess/#policy>

⁴⁵ <https://www.tu-chemnitz.de/ub/publizieren/openaccess/index.html>

⁴⁶ <https://blog.hr.ztu-chemnitz.de/bibo/>

⁴⁷ <https://www.tu-chemnitz.de/rektorat/rektor/newsletter.php>

⁴⁸ <https://www.tu-chemnitz.de/ub/publizieren/openaccess/#finanz>

⁴⁹ <http://monarch.qucosa.de/>

⁵⁰ <http://www.qucosa.de/>

Byly vytvořeny webové stránky se základními informacemi o *Open Access*.⁵¹ Snaha vysokoškolské knihovny byla korunována úspěchem: v současnosti je rozpracována OA strategie Vysoké školy Zittau/Görlitz, která by měla projít schvalováním vedení.

Západočeská univerzita v Plzni podepsala Berlínskou deklaraci v roce 2015, ale nemá doposud zformulovanou a schválenou *Open Access* politiku. Univerzitní knihovna se do propagace OA zapojila v roce 2010. Pravidelně pořádá semináře zaměřené na problematiku otevřeného publikování, má webové stránky věnované *Open Access*,⁵² vydává letáčky a poskytuje individuální konzultace, nejčastěji v otázkách kvality OA časopisů. Každoročně se zapojuje do mezinárodní propagační akce *Open Access week*.

V roce 2012 knihovna zprovoznila institucionální repozitář Digitální knihovnu⁵³ pod systémem DSpace. Repozitář obsahuje 27 483 dokumentů⁵⁴ a je rozčleněn na tři základní kolekce: publikační činnost (publications) – obsahuje články, konferenční sborníky a další práce autorů ZČU (5 648 dokumentů) a dále články a statě z časopisů a sborníků vydávaných na univerzitě (7 052 dokumentů); vysokoškolské kvalifikační práce (thesis) – bakalářské a diplomové práce (14 496 dokumentů) a otevřené vzdělávací zdroje (open resources) – dokumenty, média, kurzy, modely či software využívané k výuce, učení, hodnocení a výzkumné účely (93 dokumentů). Až na výjimky je vše v *Open Access* režimu. Digitální knihovna ZČU má české a anglické jazykové rozhraní. U každého příspěvku i kolekce je možné si prohlédnout statistiky využívání.

Za dobu trvání projektu bylo přidáno téměř čtyři tisíce dokumentů. Byla upgradována verze DSpace 5 a vytvořena nová grafická podoba Digitální knihovny. Základní soubor funkcí byl rozšířen o doplňkové služby a nástroje. Knihovna byla propojena s dalšími univerzitními systémy: studijní agendou STAG, discovery systémem Summon a se softwarem k evidenci publikací OBD. Data uložená v Digitální knihovně jsou importována do národního repozitáře šedé literatury NUSL,⁵⁵ do agregátoru repozitářů *OpenAire* a do registru repozitářů *OpenDOAR*.

⁵¹ <https://hsb.hszg.de/ueber-uns/projekte/lernraum-2016-2018/open-access.html>

⁵² <http://knihovna.zcu.cz/open-access/OpenAccess.html>

⁵³ <https://dspace.zcu.cz/>

⁵⁴ Stav z května 2018.

⁵⁵ <http://www.nusl.cz/>

V pilotním provozu běží odevzdávání všech článků a konferenčních příspěvků ze dvou pracovišť ZČU. Ty jsou importovány do Digitální knihovny a jejich plné texty jsou zveřejňovány dle politiky nakladatelů zveřejňované v databázi *SHERPA/RoMEO*. Pro ostatní autory je ukládání publikací do repozitáře zatím dobrovolné. Kromě toho využívá řada autorů ZČU také zlatou cestu *Open Access*. APC jsou hrazeny částečně z projektů a částečně z pracoviště autora. Univerzita nemá zřízen žádný podpůrný fond.

Univerzitní knihovna Technické univerzity v Liberci podepsala Berlínskou deklaraci prostřednictvím Asociace knihoven vysokých škol ČR v roce 2012. Oficiální *Open Access* politiku zatím univerzita nemá. O problematice otevřeného publikování informuje knihovna na přednáškách pro veřejnost, v jednorázových kurzech, téma zařazuje i do výuky a poskytuje také individuální konzultace. *Open Access* propaguje letáky, plakáty, na webových stránkách i sociálních sítích. V rámci *Open Access Week* se knihovna převlékne do oranžové.

Univerzitní knihovna provozuje svůj repozitář⁵⁶ pod DSpace. Uloženo je zde 22 177 dokumentů, z nich je otevřených téměř 70%. Největší část tvoří bakalářské, diplomové, disertační a habilitační práce (20 028 dokumentů). Dále jsou zde archivovány publikace autorů Technické Univerzity v Liberci (421 dokumentů), *Open Access* časopisy vydávané na univerzitě (596 dokumentů) a výukové materiály. Vedení univerzity v květnu 2018 rozhodlo o zveřejnění všech vysokoškolských prací a to i retrospektivně. Až na objektivně zdůvodněné výjimky budou všechny práce v režimu *Open Access*.

Pravidelně jsou importována metadata publikací univerzitních autorů z citačních databází *WoS* a *Scopus*. K nim knihovna dohledává a připojuje plné texty.

V průběhu projektu přešla knihovna na verzi 6.2 DSpace, přemapovala repozitář, vyčistila a obohatila metadata do strojově čitelnější podoby. Zdigitalizovala a uložila v repozitáři univerzitní časopis *ACC Journal* od roku 2009 do současnosti. Průběžně digitalizuje všechny výzkumné a technické zprávy Technické univerzity v Liberci.

Repozitář byl propojen se studijní agendou STAG, což umožňuje přímý import plných textů závěrečných prací. Dále pracovníci knihovny participují na zavedení datových kanálů z univerzitního systému na evidenci výsledků vědy

⁵⁶ <https://dspace.tul.cz>

a výzkumu publikace.tul.cz. To umožní po uplynutí embarga zveřejnit výsledky excelentního výzkumu Technické univerzity v Liberci.

4.6 Systémy repozitářů projektových partnerů

Němečtí partneři využívají repozitář Qucosa, který nad systémem Fedora vyvinula a spravuje SLUB (Sächsische Landesbibliothek -Staats- und Universitätsbibliothek Dresden). Jeho jednotlivé části mohou sloužit jako repozitáře jednotlivých institucí. Tímto způsobem ho využívá 8 organizací v Sasku včetně Technické univerzity Chemnitz. Zároveň mohou prostřednictvím SLUB ukládat své práce i autoři z dalších univerzit a vysokých škol. Takto je využíván na Vysoké škole Zittau/Görlitz. Vyhledávat je možné mezi všemi uloženými dokumenty nebo jen v konkrétním repozitáři.

Publikační server Qucosa slouží k dlouhodobé archivaci dokumentů a jejich zpřístupňování. Všechny práce mají trvalý identifikátor (urn: nbn) a jsou popsány pomocí strukturovaných metadat. Dokumenty jsou vyhledatelné i v katalogích zúčastněných knihoven a Německé národní knihovny i ve službě Google Scholar.

Oba čeští partneři používají open source systém DSpace, který používá 43% světových repozitářů. Je určen akademickým, neziskovým i komerčním organizacím, které vytvářejí otevřené digitální úložiště. Mezi jeho přednosti patří jednoduchá instalace, úplná přizpůsobitelnost i návaznost na ostatní systémy. Samořejmostí jsou různé jazykové mutace systému.

DSpace uchovává a umožňuje snadný a otevřený přístup ke všem typům digitálního obsahu, včetně textu, obrázků, pohyblivých obrazů, videí, mpegů a datových sad v různých formátech. Jednotlivým dokumentům je přiřazen trvalý identifikátor handle, díky tomu je indexován Googlem.

Uložené a archivované dokumenty lze prohlížet (browse) nebo vyhledávat (search) podle kolekcí, autorů, názvů, klíčových slov či druhu dokumentů. Vyhledávat je možné i s použitím boolovských operátorů (AND, OR, NOT). Systém uživatele informuje o nově přidaných položkách, umožňuje nastavit různá přístupová práva k dokumentům nebo pro jednotlivé skupiny uživatelů.

Všechny repozitáře projektových partnerů jsou přístupné z webových stránek projektu lead partnera – Technické univerzity Chemnitz.⁵⁷

⁵⁷ <https://www.tu-chemnitz.de/ub/projekte-und-sammlungen/projekte/lrbip/infoplattform/>

4.7 Společné akce v rámci projektu

V září 2017 proběhl na Technické univerzitě v Liberci společný workshop, na kterém se projektoví partneři informovali o aktuálním stavu *Open Access* na svých institucích. Kolegové z Univerzitní knihovny Technické univerzity Chemnitz seznámili projektové partnery nejprve s celkovou situací v Německu a pak na univerzitě. Inspirativní je způsob využívání publikačního fondu se spoluúčastí autora. Technická univerzita v Liberci a Západočeská univerzita v Plzni na workshopu také představily své institucionální repozitáře pracující pod systémem DSpace. Na všech třech univerzitách je kromě možnosti uložit práci do repozitáře, využívána i zlatá cesta otevřeného publikování.

Pro knihovnu Vysoké školy Zittau/Görlitz bylo téma poměrně nové. Na škole sice někteří vědci ke své práci otevřené publikace využívají, méně z nich však v OA režimu publikuje. Vzhledem k tomu, že iniciativa *Open Access* je aktuální především pro vysokoškolské knihovny, nebyla do ní zatím zapojena ani Krajská knihovna v Liberci.

Říjen je již tradičně dobou, kdy probíhá mezinárodní akce *Open Access Week*, při níž zejména akademické knihovny propagují myšlenku otevřeného publikování. Každoročně je vyhlášeno společné heslo, pod kterým jsou akce pořádány. Heslo pro rok 2017 *Open Access. Open in order to...* se stalo i názvem plzeňského říjnového semináře informačního vzdělávání, určeného především mladým vědcům.

Program zahrnoval zevrubný náhled do problematiky vědeckého publikování v režimu *Open Access*, od základních informací až po specializované přednášky, zaměřené na predátorské časopisy nebo na analýzu nákladů českých univerzit na publikační poplatky (APC). Účastníci semináře byli seznámeni s největšími českými repozitáři i s nejdůležitějšími celosvětovými registry se zaměřením na *Open Access*. Samostatně byl prezentován repozitář hostitelské univerzity (Digitální knihovna ZČU) včetně jeho propojení na software, sloužící ke sběru informací o publikacích univerzitních autorů (OBD). Seminář navštívilo 43 účastníků, především doktorandů, ze všech pěti organizací, zapojených do projektu.

V říjnu 2018 se v rámci *Open Access Week* s tématem *Designing Equitable Foundations for Open Knowledge* konala třídenní výměnná stáž na Západočeské univerzitě v Plzni. Z každé ze spolupracujících knihoven přijeli dva pracovníci

se zájmem o problematiku otevřeného publikování. Vzhledem k rozdílné míře zkušeností jednotlivých účastníků s OA, byla zařazena přednáška se stručným úvodem do problematiky a praktická ukázka postupu při ověřování předátorického časopisu. Projektoví partneři se detailně seznámili s plzeňským repozitářem a jeho napojením na další univerzitní informační systémy i s konceptem otevřeného vzdělávání. Při exkurzích po odborných pracovištích Univerzitní knihovny mohli vidět, jak je zde *Open Access* propagován.

4.8 Výsledky a závěrečné hodnocení milníku

Téma *Open Access* do projektu *Prostor učení* zcela logicky patří, protože rozšiřuje oblast přístupu k znalostem. Milník směřoval k prohloubení povědomí o *Open Access* mezi uživateli, ale zejména k výměně zkušeností se zahraničními partnery. Příklady dobré praxe v Německu a v České republice a především na jednotlivých univerzitách, posílily metodické a vzdělávací kompetence knihovníků a obohatily o nové poznatky i uživatele knihoven. Zvláště zajímavé bylo srovnání vládní podpory OA v Německu a v České republice. Přínosem byly i neformální debaty o problematice, které probíhaly při každém setkání, s cílem posílit efektivitu přednášek, přispět k implementaci nastolených témat a podpořit sebereflexi účastníků ve vztahu ke konkrétním požadavkům uživatelů, univerzit a grantových agentur (např. vytvoření www stránek o OA, zřízení fondu na podporu OA publikování, příprava směrnice univerzity). Reagovaly též na momentální potřeby účastníků (i vzhledem k různé úrovni podpory OA na jednotlivých univerzitách) a na otázky a problémy, které nebyly zařazeny do oficiálního programu (např. datové repozitáře, spolupráce s projektovými centry). Vzájemná inspirace a čerpání ze zkušeností ostatních, pomohly účastníkům projektu uvědomit si své slabé a silné stránky, dodaly podněty ke zlepšení. Vzhledem ke vzrůstajícímu vlivu OA a jeho potřebě v praktickém fungování vědeckého publikování byl tento milník velmi přínosný pro všechny účastníky. Celkově milník hodnotíme po všech stránkách jako smysluplný.

INFORMAČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V PŘESHraničNÍM PROSTORU UČENÍ

aneb Co musí modul informačního
vzdělávání zprostředkovávat

Angela Malz
Václav Ovčáček

5.1 Projektové aktivity

Skutečnost, že knihovny nabízejí pro uživatele různá školení a prohlídky není nic nového. Uvést své uživatele do pravidel užívání knihovny a možností rešerše totiž patří k základním úkolům knihoven. Dříve se museli návštěvníci knihoven seznámit s lístkovými katalogy, tištěnými bibliografiemi nebo různými příručkami. Dnes, v době digitálních knihoven, musí uživatelé umět zacházet s databázemi, odbornými portály a online katalogy. Mimoto se musí naučit vyfiltrovat z množství informací ty, které potřebují pro řešení daného problému tzn. musí tyto informace zpracovat a vyhodnotit. K tomu je zapotřebí schopnost, kterou označujeme jako informační kompetenci.

Při přípravě žádosti k projektu *Prostor učení – Knihovnická informační platforma* se brzy ukázalo, že do projektu by mělo být jako samostatný milník zahrnuto i téma informačního vzdělávání.

V projektové žádosti k tomu stojí:

„Pod pojmem informační kompetence se rozumí schopnost najít, zpracovat a správně vyhodnotit informace. Knihovny usilují o lepší zapojení informační kompetence do výuky, výzkumu a studia. K tomu má sloužit speciálně vyvinutý, didaktický modul informační kompetence v tištěné a elektronické podobě. V rámci projektu budou zváženy další možné koncepty.“

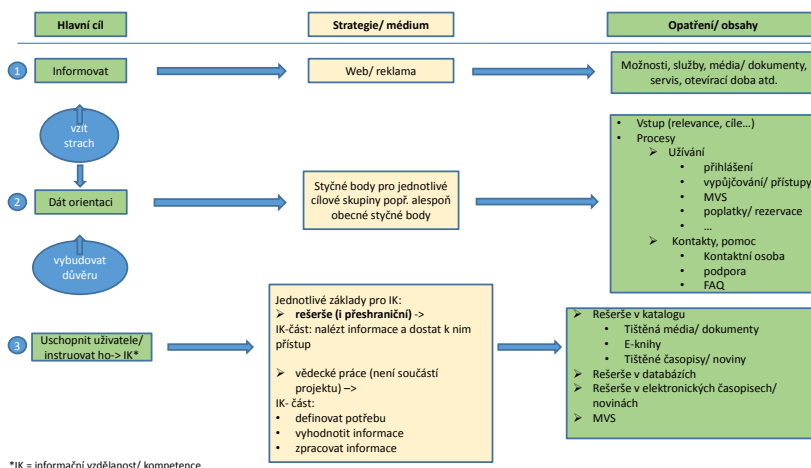
K realizaci milníku byly naplánovány následující aktivity:

- 09.05.2017 Den informačního vzdělávání v Univerzitní knihovně Chemnitz
- 25.04.2017 Den informačního vzdělávání v knihovně Zittau (webinář)
- 26.09.2018 Workshop v Univerzitní knihovně Chemnitz

Tyto aktivity směřovaly dvěma směry. Na jedné straně se měli uživatelé knihoven v rámci akcí k informačnímu vzdělání seznámit s možnostmi rešerše a především médii zakoupenými v rámci projektu. Tento cíl sledovaly oba dny informačního vzdělávání v Chemnitz a Zittau. Akcí se zúčastnili mladí vědci a studenti partnerských institucí. V Univerzitní knihovně Chemnitz jim byl zprostředkován náhled do digitální knihovny a dozvěděli se zajímavosti o clusteru MERGE. Den informačního vzdělávání plánovaný v Zittau byl pojat jako webinář. Zúčastněné knihovny představily především ta média, která byla pořízena v rámci projektu. Zároveň byla zapojena technika rovněž

nakoupená během milníku 2 (Technické vybavení). Na druhé straně se knihovníci zabývali problematikou informačního vzdělávání. Nejprve toto téma teoreticky zpracovali, srovnali různé koncepty a poté vytvořili modul informačního vzdělávání.

Ve dnech 23. a 24. května 2017 se setkali knihovníci ze všech projektových knihoven v rámci praktické stáže v Liberci a v Görlitz. Vedle témat k technickému vybavení *Prostoru učení* si účastníci vyměnili zkušenosti v oblasti zprostředkovávání informačního vzdělávání. Velmi brzy bylo zřejmé, že knihovny přicházejí do projektu s rozdílnými předpoklady. Nejvíce zkušeností se zprostředkováváním informačního vzdělávání měly univerzity v Chemnitz a Plzni. Během živých diskuzí byl vytyčen rámec modulu informačního vzdělávání: Jaké cíle mají být dosaženy? Jaké obsahy budou zprostředkovány? Na jaké cílové skupiny se bude modul orientovat? Pomocí jakých opatření budou tyto cíle dosaženy? Jako výsledek vznikla grafika, která sloužila jako podklad pro další práci.

Obrázek 1. Základ pro modul informačního vzdělávání. Autor: Falk Maiwald.

5.2 Vznik modulu informačního vzdělávání

3. srpna 2017 se setkali spolupracovníci Vysokoškolské knihovny Zittau, Univerzitní knihovny v Liberci a Krajské vědecké knihovny v Liberci, aby dále pracovali na milníku informačního vzdělávání. Společně sestavili plán, uveřejnit v systému Moodle pro každou knihovnu nejdůležitější informace k využívání

knihovny ve formě často kladených otázek (FAQ) a vypracovali k tomu odpovídající katalog otázek.

26. září 2017 pak na workshopu v Univerzitní knihovně v Liberci prezentovali aktuální stav práce. V závěru však nebylo možné jednoznačně rozhodnout, zda je systém Moodle skutečně tou nevhodnější platformou pro modul informačního vzdělávání. Výhrady měli především němečtí projektoví partneři, kteří Moodle jako vzdělávací platformu nevyužívají.

Diskuze proto pokračovala i na workshopu 14. února 2018 v Univerzitní knihovně v Plzni. Projektoví partneři se shodli na tom, že na Moodle bude pohlíženo jako na další koncept (viz kapitola 3.4).

Lead partner byl pověřen navrhnout nový koncept pro „speciálně vyvinutý, didaktický modul informačního vzdělávání v tištěné a elektronické formě“.

Univerzitní knihovna Chemnitz má v oblasti informačního vzdělávání bohaté zkušenosti. Se zavedením bakalářských a magisterských studijních oborů nabízí Univerzitní knihovna Chemnitz od zimního semestru 2006/2007 různé akce k informačnímu vzdělávání, které jsou částečně zintegrovány do studijních programů. Uživatelé knihovny však vyjádřili přání, získávat informace nezávisle na tom, kde a kdy se nacházejí. Univerzitní knihovna Chemnitz proto vyvinula vlastní e-learningové kurzy, pro což využila zkušenosti ostatních knihoven např. Univerzitní knihovny Konstanz nebo zkušenosti z projektu lotse⁵⁸.

Na základě řady zkušeností Univerzitní knihovny Chemnitz vznikl modul informačního vzdělávání, který je použitelný i pro další knihovny a je pro všechny projektové partnery k dispozici jak v německém tak v českém jazyce.

Modul informačního vzdělávání je koncipován tak, aby byl využitelný pro různé cílové skupiny a různé problémy. Podle potřeby je možné jednotlivé moduly různými způsoby skládat nebo využívat nezávisle na sobě.

Modul může být využit také všemi dalšími zainteresovanými knihovnami. Individuální obsahy – vztažené ke konkrétní knihovně – je třeba přizpůsobit. Nezávislé informace je možné využívat beze změn. Modul⁵⁹ je zveřejněn pod licencí CC BY.

⁵⁸ <https://www.ulb.uni-muenster.de/ulb-tutor/lotse/>

⁵⁹ <https://www.tu-chemnitz.de/ub/kurse-und-e-learning/elearning/studierende/ikonline.html>

V září 2018 se konal poslední workshop milníku informačního vzdělávání v Univerzitní knihovně Chemnitz. Zde byla doladěna finální verze modulu informačního vzdělávání jak v německé tak v české verzi.

5.3 Struktura modulu informačního vzdělávání

Modul 1 – Univerzitní knihovna a katalog

V tomto modulu zodpovíme následující otázky:

- Jak vlastně fungují vědecké knihovny?
- Co všechno najdu v katalogu a co ne?
- Jak najdu knihu v knihovně? A jak si ji pak vypůjčím?
- Semestrální aparáty – co je to a má je každá knihovna?
- Kde můžu hledat dál, když moje knihovna nemá hledanou knihu nebo časopis?

Obsah:

- Univerzitní knihovny
- Katalog
 - Vyhledávání
 - Tipy
 - Totoriál katalog (DE)
 - Výsledky
 - Ranking
 - Omezení
 - Zobrazení exempláře
 - Totoriál zobrazení exempláře (DE)
 - Rozšířené vyhledávání
- RVK
 - Příklady
- Semestrální aparáty
- Nadregionální vyhledávání
 - KVK
- Závěrečný test (DE)

Modul 2 – Příprava řešerše

V tomto modulu zodpovíme následující otázky:

- Jak strukturovat řešerši, abyste ušetřili čas?
- Co jsou databáze a jak poznáte, které jsou pro Vás vhodné?

Obsah:

- Databáze – pojem
- Databankový informační systém
 - Tutoriál Databankový informační systém (DE)
- Model pěti kroků:
 - Co hledám?
 - Tutoriál Tématická analýza (DE)
 - Shromáždění hledaných pojmů
 - Co potřebuju?
 - Kde hledám?
 - Jak hledám?
 - Prohlédnutí a modifikace
- Závěrečný test (DE)

Modul 3 – Techniky vyhledávání a funkce v databázích

V tomto modulu zodpovíme následující otázky:

- Jaké techniky vyhledávání můžete používat ve vyhledávání v databázích?
- Jaké další komfortní funkce nabízí databáze?

Obsah:

- Techniky vyhledávání
- Vyhledávací pole/ vyhledávané pojmy
 - Volba vyhledávacího pole
 - Nalezení vyhledávaného pojmu
 - Předmětové heslo/ klíčové slovo
 - Tutoriál klíčová slova (DE)
 - Tezaurus
 - Index

- Nástroje pro vyhledávání
 - Truncation
 - Vyhledávání frází
 - Booleovské operátory
 - Tutoriál Booleovské operátory (DE)
- Funkce v databázích
 - Search History
 - Alerting
 - Pomocné funkce
- Závěrečný test (DE)

Modul 4 – Rešerše na internetu

V tomto modulu zodpovíme následující otázky:

- Jaké vyhledávače a webové stránky jsou vhodné pro vědecké práce?
- Jak můžete na internetu efektivně hledat informace, především vědecké texty?
- Jaké zdroje z internetu můžete použít pro svou vědeckou práci?

Obsah:

- Informační zdroje na internetu
 - Obecné vyhledávače
 - Surface, Deep & Darknet
 - Speciální vyhledávače
 - Příklady speciálních vyhledávačů
- Odborné stránky
 - Důležité odborné stránky
 - Odborné stránky UK Chemnitz
- Techniky vyhledávání
 - Příklady
- Prohlédnutí a modifikace
- Závěrečný test (DE)

Modul 5 – Získání literatury

V tomto modulu zodpovíme následující otázku:

- Jak získáte literaturu, kterou jste našli při rešerši?

Obsah:

- Vypůjčení a objednávka
- Vyhledání plných textů
 - Tutoriál Dostupný dokument (DE)
- Meziknihovní výpůjční služba / Služby pro doručení dokumentů
 - Meziknihovní výpůjční služba
 - Tutoriál Meziknihovní výpůjční služba – objednávka (DE)
 - Služby pro doručení dokumentů
- Návrh na pořízení
- Závěrečný test (DE)

Modul 6 – Citace a plagiáty

V tomto modulu zodpovíme následující otázky:

- Co všechno obsahuje citace?
- Jak byste měli citovat a co můžete převzít z vědeckých prací?
- Co je plagiát?

Obsah:

- Citace
 - Pravidla citací
 - Přímé/ nepřímé citace
 - DIN
- Plagiáty
 - Definice
 - Příklady
 - Následky plagiátorství
- Autorská práva
- Závěrečný test (DE)

5.4 Koncept v Moodle

Modul k informačnímu vzdělávání⁶⁰ v prostředí Moodle vznikal postupně po celou dobu trvání projektu *Prostor učení – Knihovnická informační platforma*. Na jednom z prvních setkání k tomuto tématu byl zvolen otevřený software Moodle, jelikož je to v České Republice nejpoužívanější e-learningový systém (v rámci diskuzí byl zvažován i v německu užívaný systém OPAL = Online-Plattform für Akademisches Lehren und Lernen). I přesto, že od něj němečtí partneři v průběhu projektu upustili, protože se u nich tato platforma netěší takové oblibě, přispěli kolegové z Chemnitz a Zittau/Görlitz v procesu návrhu i tvorby tohoto modulu svými návrhy, zkušenostmi a připomínkami.

Z prvotního setkání vyplynulo několik důležitých faktorů, se kterými se dále počítalo v celé koncepční fázi modulu v Moodle.

1. Architektura modulu musí být dostatečně otevřená, aby umožnila partnerům upravovat jednotlivé části, protože partnerské knihovny mají rozdílné potřeby a cíle → víceúrovňová architektura
2. Největší přínos bude mít zaměření na problémy, se kterými se uživatelé běžně potýkají → forma často kladených otázek a odpovědí

Základní seznam otázek vytvořila Univerzitní knihovna Technické univerzity v Liberci a partneři poté dostali možnost otázky komentovat a upravovat dle svého uvážení. Vzniklo tak mnoho unikátních otázek zaměřených na konkrétní služby partnerských knihoven.

Primární rozdělení bylo na kategorie otázek, zde partneři zvolili dělení podle cílových skupin – Studenti a Akademici – a přidali kategorii Základní služby s obecnými dotazy na fungování knihovny.

Po několika diskuzích byla přidána ještě úroveň samotných knihoven. Původní koncept totiž počítal s větším propojením jednotlivých knihoven, kdy by na každou otázku existovala obecná odpověď – například popis meziknihovní výpůjční služby – a až poté by si uživatel vybral specifickou knihovnu a dostal se ke konkrétním pravidlům instituce. Nakonec ale z důvodu velkých rozdílů v poskytovaných službách a pro zjednodušení orientace uživatelům skončilo rozdělení podle knihoven na první pozici. Tím jsme se vyhnuli případům, kdy by vznikali obecné odpovědi pro službu, kterou stejně poskytuje pouze jeden z partnerů – například přidělování ORCID – nebo případům, kdy by uživatele

⁶⁰ <https://elearning.tul.cz/course/view.php?id=3335>

obecná odpověď pouze oddalovala od požadované informace. Některé služby se navíc liší jak v jednotlivých státech, tak i v rámci nich (fungování Krajské vědecké knihovny a knihoven univerzitních).

Současný systém tedy vypadá takto:

- Úvodní strana s představením projektu a výběrem partnerské knihovny
- Úvodní strana vybrané knihovny s odkazy na web, katalog atd. (repozitáře, sociální sítě) a výběrem kategorie otázek
- Otázky
- Odpovědi

Co se týče přidávání obsahu, každý partner dostal přístup k platformě a byl seznámen se základními pravidly a možnostmi systému jak na společných setkáních, tak přímo v Moodle. Dále bylo založeno diskuzní fórum Návrhy a připomínky/Anregungen und Kommentare a Oznámení. Nakonec se ale většina komunikace řešila přes e-maily, případně telefonicky, takže kromě návodu na práci v kurzu byla tato fóra nevyužita. Partneři nezávisle přidávali obsah do vytvořených sekcí v jedné jazykové verzi s tím, že byl domluven postup při následném překládání. Do Moodle Technické univerzity v Liberci byl pro tento účel přidán Multi-language content filter, který umožňuje jednoduše vkládat tagy pro jednotlivé jazykové verze.

Úpravu samotné struktury, správu Moodle a případné poradenství měla na starost Univerzitní knihovna Technické univerzity v Liberci a jednotliví partneři se tak mohli obracet s připomínkami a otázkami na pověřené osoby.

Modul byl přeložen během léta 2018 a pro uživatele partnerských knihoven byl spuštěn na konci roku.

POZNATKY ÚSPĚŠNÉ SPOLUPRÁCE

aneb Tipy pro úspěšnou realizaci
přeshraničního projektu

Dana Petrádesová
Blanka Konvalinková

Náš společný projekt *Prostor učení – Knihovnická informační platforma* je u konce. Na více než dvouleté cestě nás potkalo spousta zajímavého a radostného, zároveň se však objevily problémy, které jsme na začátku projektu neočekávali. Řešení těchto problémů nebyla vždy procházka růžovým sadem – musíme ale konstatovat, že nás velmi obohatilo o nové zkušenosti, které můžeme v budoucnu využít při realizaci dalších projektů.

Pokusili jsme se naši osobní zkušenost shrnout do několika bodů a chceme Vám tím nabídnout několik tipů, jak úspěšně realizovat přeshraniční projekt.

Tip č. 1 – Pečlivé plánování

Máte domluvené partnery a v hlavě připravený koncept projektu? Nezapomeňte pečlivě plánovat. Je nezbytné, aby projektové aktivity měly podporu od všech partnerů projektu. Ujistěte se, že všichni partneři správně pochopili všechny souvislosti, vědí, co všechno obnášejí a souhlasí s nimi. Ideální je vytvořit protokol ze setkání, se kterým se partneři seznámí a odsouhlasí jeho znění. Můžete se tím vyhnout nedorozuměním v průběhu projektu.

Dalším důležitým úkolem je sestavení rozpočtu. Určitě se Vám nepodaří sestavit přesný rozpočet na celou dobu trvání projektu, ale pečlivou přípravou a provedením průzkumu trhu se můžete k optimální variantě alespoň přiblížit. Čeští partneři musí přihlédnout také kurzovému riziku, kdy pohyb kurzu směrem dolů může způsobit větší finanční náročnost – partner pak na některé aktivity doplácí z vlastního rozpočtu. Pohyb kurzu nelze předvídat, ale je nutné s ním při přípravě rozpočtu počítat.

Tip č. 2 – Publicita

Povinná publicita je jedním z nejdůležitějších předpokladů úspěšného projektu, resp. bez správné publicity se neobejde žádný projektový výstup nebo informační materiál a je důležité ji nepodceňovat.

Veškeré projektové výstupy opatřujte správným logem Evropské unie ve správné velikosti a zároveň odkazem na Evropský fond pro regionální rozvoj, doporučováno je také použití loga Programu. Ideální je slovní uvedení, že projekt získal finanční podporu od Evropské unie.

Činnosti v oblasti publicity provádějí všichni projektoví partneři, kteří by měli označit:

- hmotné výstupy projektu (např. získané vybavení)
- tištěné materiály (např. publikace)
- veškeré propagační předměty
- webové stránky projektu
- prostory, kde probíhají školení nebo workshopy (např. umístění vlajek, log do prezentací, roll-upu apod.), zároveň musí být povinnou publicitou označeny prezenční listiny nebo pozvánky na akci
- prostory budovy, kde partner působí (např. roll-up)

V průběhu projektu je vhodné o projektu informovat v médiích, ať už tradičních (tisk, rozhlas, regionální TV) nebo elektronických (online periodika, sociální sítě), případně na dalších akcích, kterých se účastníte (např. konference, veletrhy apod.).

Potřebné informace pro správnou publicitu najdete v metodických materiálech na portálu Programu (www.sn-cz2020.eu), které doporučujeme pečlivě prostudovat a sledovat průběžně – čas od času se pokyny aktualizují.

Tip č. 3 – Komunikace s kontrolním orgánem

Z vlastní zkušenosti doporučujeme všem žadatelům o dotaci, aby včas a dostatečně komunikovali s kontrolním orgánem své země (CRR, SAB). Jejich pracovníci jsou ochotni poradit se všemi problémy, které vás mohou v průběhu realizace projektu potkat. Je vhodnější problém nejdříve prokonzultovat s kontrolorem a společně se domluvit na postupu a řešení. Pokud se problém řeší až následně, může se stát, že některé chyby už nebude možné zvrátit a budete finančně tratit či vrátet část dotace.

Tip č. 4 – Sdílení

Sdílení informací a materiálů může všem partnerům projektu významně usnadnit „projektový život“. Pro potřeby našeho projektu vznikla díky Vysokoškolské knihovně Zittau/Görlitz platforma, kam byly ukládány všechny důležité materiály a informace (fotodokumentace, prezenční listiny, organizační informace apod.). Všichni partneři mají do platformy přístup a mohou elegantně používat všechny vložené materiály. Při vytváření zpráv o průběhu projektu, tiskových zpráv nebo jiných informačních materiálů stačí pouze přihlásit se do platformy a všechny potřebné dokumenty si stáhnout.

Tip č. 5 – Společné řešení problémů

Projekt, který má mít progresi, musí být řešen společně. Partneři by měli společně plánovat a realizovat aktivity a společně řešit problémy. Proto je určitě vhodné naplánovat přiměřený počet osobních setkání, workshopů nebo seminářů. V našem projektu jsme se velmi aktivně setkávali také virtuálně – pravidelně jednou za měsíc jsme diskutovali ve virtuální konferenční místnosti, kterou za tímto účelem zřizoval leadpartner Technická univerzita v Chemnitz. Někteří partneři pro tento účel využili technické vybavení, které pořídili z projektových finančních prostředků, někteří pouze vlastní technické prostředky. Samotná příprava techniky a instalace není nijak složitá a vše lze zvládnout s minimálním úsilím. Vždy to byla skvělá příležitost aktivně prodiskutovat problematické otázky a domluvit se na dalším vývoji projektu. Velmi se tím zvýšila komunikace mezi partnery a možnost aktuálně se navzájem informovat o novinkách, problémech a jejich řešení, aniž by bylo nutné navyšovat počet osobních setkání. Virtuální konference nám rozhodně ušetřila velké množství času.

Tip č. 6 – Důraz na personál

Velkým přínosem pro náš projekt bylo působení rodilých mluvčích v projektových týmech u německých partnerů, resp. pracovníků, kteří hovořili česky. Velmi to usnadnilo a zrychlilo komunikaci mezi partnery. Sebekriticky musíme přiznat, že čeští partneři tomuto faktoru nevěnovali při plánování personálu příliš velkou pozornost, ocenili ale tuto skutečnost při každé příležitosti, ať už při mailové komunikaci, ve virtuálním prostředí nebo i při osobních setkáních. Děkujeme za tento dobrý nápad a určitě to je zajímavý tip pro jakýkoliv další projekt.

Samozeřejmostí by mělo být, že pracovníci, kteří se projektu účastní, by měli být zodpovědní, pružní, se schopností řešit problémy operativně. Přínosná je také alespoň orientační znalost prostředí přeshraničních projektů a principů jejich administrativy. Ale asi není nezbytnou podmínkou, vše se dá rychle naučit.

Tip č. 7 – Nebát se

Jedno české přísloví říká: „*Kdo se bojí, nesmí do lesa*“. Toto přísloví také charakterizuje náš poslední tip pro úspěšný projekt. Realizace přeshraničních projektů může přinést mnohá úskalí, ale společnou prací partnerů se dá vše

vyřešit. Přínos, který uskutečněním projektu je možné získat, převáží nad případnými negativními zkušenostmi. Mnohdy se to, co se zdá neuskutečnitelné nebo organizačně velmi náročné, může změnit v zajímavou aktivitu, která může sloužit dlouhodobě po skončení projektu. Přeshraniční projekty jsou nejen možností s partnery spolupracovat na odborných tématech, ale vzájemně se obohacovat o osobní zkušenosti a rovněž poznat to, co je v obou zemích rozdílné a může být inspirativní. Kromě toho se časté pracovní setkávání partnerů může změnit i v hezké vzájemné přátelství, což přináší další nezanedbatelný přínos projektu. Držíme Vám palce.

**5 OTÁZEK
PRO 5 PARTNERŮ**

Angela Malz

Univerzitní knihovna Technické univerzity Chemnitz

1. Proč jste se rozhodla pro účast na tomto projektu?

Česko-saská spolupráce má na Technické univerzitě Chemnitz dlouhou tradici a je úzce spojena s bohužel příliš brzy zesnulým panem prof. Dr. Peterem Juzczekem, který tuto spolupráci aktivně inicioval.

V roce 2003 odstaroval první projekt, *Česko-saské vysokoškolské centrum* (ČSVC). V rámci tohoto projektu získala Univerzitní knihovna Chemnitz prostředky na výstavbu *Česko-saské odborné knihovny* (ČSOK). Knihovní fond sloužil k podpoře přeshraniční vědecké spolupráce mezi Českou republikou a Saskem.

Univerzitní knihovna Chemnitz pořídila knihy v německém a českém jazyce s tematikou česko-německé spolupráce. Postupně je pak rozšířila o odborné knihy z oblasti ekonomie, dějin Saska a Čech nebo rozšíření Evropské unie na východ. Do fondu přibyla také beletristická díla, jazykové a turistické průvodce, mapy, DVD nebo audioknihy.

V roce 2006 projekt ČSVC skončil. V následném projektu *Česko-saském vysokoškolském kolegiu* získala odborná knihovna opět k dispozici další prostředky.

V létě 2009 odstartoval projekt *Česko-saská vysokoškolská iniciativa*, kdy poprvé hrály knihovny zúčastněných univerzit v projektové žádosti významnější roli. Vedle rozšíření *Česko-saské odborné knihovny* byl kladen důraz na přeshraniční výpůjční službu a posílení spolupráce mezi knihovnami.

Partnery Univerzitní knihovny Chemnitz tehdy byla Knihovna Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (UJEP) v Ústí nad Labem a Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni.

Na konci projektu již bylo zřejmé, že knihovny chtějí spolupracovat i nadále a zapojit do česko-saského příhraničí i další knihovny.

Od 01.12.2013 do 30.11.2014 byl realizován projekt *Česko-saská síť knihoven – informace bez hranic*. Projektovými partnery byla Univerzitní knihovna Technické univerzity Chemnitz, Vysokoškolská knihovna Zittau/Görlitz, Univerzitní

knihovna Západočeské univerzity v Plzni a Krajská vědecká knihovna v Liberci. Cílem projektu bylo vytvoření udržitelné a efektivní sítě knihoven mezi Českou republikou a Saskem.

Pozitivní zkušenosti a osobní kontakty navázané v tomto projektu vedly v roce 2015 k rozhodnutí podat žádost o nový projekt *Prostor učení – Knihovnická informační platforma* v rámci *Programu na podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko 2014–2020*.

2. Jak Vaše knihovna z účasti na projektu profitovala?

Profitovali jsme materiálně. Zde bych uvedla jen dva příklady: elektronické knihy od Taylor & Francis bychom bez projektových prostředků nemohli využívat. Také whiteboard bychom z vlastního rozpočtu financovat nemohli.

Cennější než materiální hodnoty byly ty lidské. Poznali jsme vysoce kvalifikované knihovníky a knihovnice, které nás velmi srdečně přijali. Dozvěděli jsme se hodně o českém knihovnictví a zjistili jsme, že stojíme před stejnými výzvami digitální společnosti. Tyto výzvy lze zvládnout jen přeshraničně.

3. Jaké projektové výsledky budete v knihovně využívat i po skončení projektu?

Neexistuje žádný výsledek projektu, který by nebyl využitelný i po jeho skončení. Můžeme dál využívat elektronické zdroje, máme aktuální moderní techniku, dvojjazyčné katalogy, internetové stránky a i nadále využitelný e-learningový model k zprostředkování informační kompetence. Vytvořená informační platforma bude i nadále udržována a tím i vzájemné propojení knihoven.

4. Jaké zkušenosti si z projektu odnesete? Chtěla byste něco udělat lépe nebo vylepšit?

Jak jsem již zmínila, uvědomili jsme si, že všichni stojíme před stejnými výzvami digitální společnosti a mezinárodní zkušenosti nám v každodenní práci velmi pomáhají. Tyto zkušenosti nemusí pocházet pouze ze západního světa. I u našich sousedů na východě od Německa lze najít mnoho chytrých nápadů.

5. Vnímáte potenciál pro rozšíření o další projekt?

V každém případě. Nejprve však potřebujeme malou přestávku. V současné době nás totiž velmi zaměstnává plánované přestěhování do nové budovy v roce 2019. V nové budově budeme mít určitě nové nápady na další projekt. Dokážu si představit například téma open science, které v sobě skrývá velký potenciál. Ale také přeshraniční využívání elektronických médií není ještě zdaleka vyčerpáno.

Falk Maiwald / Ralf Schwarzbach

Vysokoškolská knihovna Vysoké školy Zittau/Görlitz

1. Proč jste se rozhodla pro účast na tomto projektu?

Pro účast na projektu jsme měli mnoho motivů a cílů. Díky předurčené poloze v Trojzemí a v rámci odpovídající strategie internacionalizace naší vysoké školy je dosažení vize propojeného vědeckého prostředí v Euroregionu Nisa i posláním Vysokoškolské knihovny Zittau/Görlitz (VŠK). V předcházejícím projektu jsme dosáhli již velmi dobrých výsledků a nasbírali cenné zkušenosti v přeshraniční spolupráci s ostatními vědeckými knihovnami. Odvodili jsme přitom důležité impulzy k další modernizaci a internacionalizaci knihoven v zájmu jejich uživatelů.

V novém projektu jsme spatřili šanci pořídit společně s našimi partnery v rámci konsorcia nová elektronická média a přeshraničně je využívat. S ohledem na změněné nároky prostoru učení na knihovny nás lákala také možnost zásadní modernizace mediálně-technické infrastruktury. A samozřejmě jsme byli zvědaví na transfer vědomostí z ostatních univerzitních knihoven.

Jako další motiv pro účast na projektu bych zmínil zlepšení image VŠK jak uvnitř tak navenek. V práci na projektu a přezkoumání nových témat a konceptů pro strategický rozvoj knihovny jsme uviděli šanci motivovat náš knihovní tým a mít tak efektivně vliv na vysokou školu. Jelikož jsou výzkumné projekty na odborných vysokých školách spíše vzácné, chtěli jsme díky projektu přitáhnout také pozornost regionu i celého Saska.

Od začátku pro nás bylo důležité sledovat v projektu jasné cíle a projekt zásadně spoluutvářet tak, abychom dosáhli konkrétních pozitivních výsledků pro nás i všechny projektové partnery.

2. Jak Vaše knihovna z účasti na projektu profitovala?

Hlavním přínosem pro naši knihovnu bylo samozřejmě konsorciální pořízení elektronických knih od Taylor & Francis, přístup k databázím elektronických časopisů od Taylor & Francis a Vogue, aktivní přeshraniční výpůjční služba nebo nakoupení mediální techniky. Dále pak zprostředkované resp. vyvinuté

know how o médiích, knihovních fondech i databázích ostatních projektových partnerů včetně využívání mediální techniky pro webové konference a virtuální skupinovou práci. Také jsme získali důležité znalosti v oblasti publikování v *Open Access*, díky čemuž jsme zviditelnili toto téma v interní vysokoškolské diskuzi a mohli tím podpořit rozvoj strategie *Open Access* na naší vysoké škole.

Dalším důležitým přínosem bylo sblížení se všemi projektovými partnery a získání nových znalostí a zkušeností. Teď se známe (ještě) lépe, máme lepší představu, jak fungují nejrůznější knihovnické záležitosti a situace v Čechách a v Německu a známe i důvody, proč tomu tak je. V oblasti informačního vzdělávání jsme mohli využívat zkušenosti a dokonce i specifické obsahy leadpartnera.

Neměli bychom zapomenout ani na kulturně-kulinářské toulky po Plzni a Liberci, při kterých se díky vzájemné (inter)kulturní inspiraci sblížili všichni projektoví partaři. Jako organizace profitovala naše knihovna z kolektivních zkušeností: zaměstnanci knihovny mohli strávit společný čas s ostatními kolegy a vyměnit si své znalosti. Každý pro sebe získal také své vlastní zkušenosti a nové podněty pro svou práci i pro sebe.

V projektu jsme mimoto představili výsledky naší spolupráce i veřejným regionálním knihovnám, které mohly vidět, co jsme společně s projektovými partnery vybudovali. Projekt získal uznání i ve Spolku saských vysokoškolských knihoven a byl zde vnímán jako průkopnický. Tento cíl, zlepšit pomocí projektu naši image na venek i uvnitř, považujeme za splněný.

3. Jaké projektové výsledky budete v knihovně využívat i po skončení projektu?

Po skončení projektu budeme samozřejmě i nadále využívat pořízená média; mimoto usilujeme o pokračování přeshraniční meziknihovnické výpůjční služby. Dále budeme cíleně rozšiřovat využívání mediální techniky. Díky informační platformě se mohou uživatelé ostatních knihoven informovat o knihovním fondu a službách. Jako podpora budou sloužit odpovídající reklamní opatření a ústní propagace.

Zkušenosti v plánování a organizaci – i přeshraničních – konferenčních porad jak klasických tak virtuálních, můžeme využívat sami nebo dále zprostředkovávat ostatním aktérům naší vysoké školy.

Kooperace s projektovými partnery zůstane v každém případě zachována. I v budoucnu spolu budeme komunikovat, scházet a radit se.

Euroregion Nisa bude jako vědecké centrum posilovat a i nadále bude docházet ke kulturní výměně, kterou již delší dobu udržujeme nad rámec projektu, především s Krajskou vědeckou knihovnou v Liberci.

4. Jaké zkušenosti si z projektu odnesete? Chtěla byste něco udělat lépe nebo vylepšit?

V projektu jsme nasbírali zkušenosti o projektových partnerech, jejich způsobu práce, podmínkách, které jsou u každého jiné (především rozdíly mezi Českou republikou a Německem). Také jsme se přesvědčili, že dokážeme vést konference na vysoké úrovni, navíc za velmi dobré organizace a většinou hladkého průběhu. Jsme nyní schopni uchopit nová témata realizovaná v partnerských knihovnách, případně je sami etablovat – nová technika, propojení díky meziknihovní výpůjční službě – a využít je i v rámci spolku. Podle vedení projektu VŠK Zittau/Görlitz bylo přínosné a pro dosažení cílů projektu rozhodující získat jako centrální projektovou pracovníci pro plánování, kontrolu, koordinaci a realizaci českou rodilou mluvčí s velmi dobrými znalostmi německého jazyka.

Díky pravidelně pořádaným webovým konferencím jsme zjistili, že virtuální konference mohou ušetřit mnoho času a jsou dobrou základnou pro koordinaci aktivit. Samozřejmě jsou osobní setkání a osobní kontakty velmi důležité. Pomocí obou způsobů se nám podařilo zajistit pokrok projektu. V rámci webových konferencí jsme vedli celou řadu přínosných diskuzí a nemuseli jsme se spoléhat pouze na občasná setkání (náročná na cestování) přímo na místě nebo ping-pongovou emailovou komunikaci.

Jako efektivní se osvědčilo rozdělení zodpovědností za jednotlivé milníky mezi konkrétní projektové partnery, což zajistilo splnění výsledků projektu.

5. Vnímáte potenciál pro rozšíření o další projekt?

Pokračování myšlenky *Open Access* a další optimalizace procesu informačního vzdělávání jistě stojí za další zpracování projektovými partnery.

Miloslava Faitová / Magda Šrajbová

Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni

1. Proč jste se rozhodla pro účast na tomto projektu?

Zásadní vliv na rozhodnutí účastnit se řešeného projektu měla moje všestranně dobrá zkušenost s realizací předchozích projektů podpořených z Evropského fondu pro regionální rozvoj v programu Cíl 3 žadatelským subjektem, konkrétně projektů *Česko-saská vysokoškolská iniciativa* (2009-2012) a *Česko-saská síť knihoven – Informace bez hranic* (2013–2014).

Prostřednictvím nového projektu jsem chtěla navázat na úspěšnou a oboustranně velmi dobře hodnocenou spolupráci s partnerskými knihovnami z předchozích projektů, tedy s knihovnami v příhraničních oblastech Česka a Saska. Považovala jsme za nosné a efektivní pokračovat ve výměně zkušeností v osvědčených formátech workshopů, seminářů a stáží v dlouhodobější perspektivě a dále tímto způsobem rozvíjet aktivity jednotlivých knihoven.

Za důležitou pro posílení služeb Univerzitní knihovny ZČU v Plzni jsem pokládala příležitost k rozšíření fondu elektronických informačních zdrojů, jejichž pořízení bylo možné financovat z prostředků projektu.

K rozhodnutí účastnit se projektu přispěla také má předchozí znalost a zkušenost s podmínkami pro realizaci a administraci projektu daného typu.

2. Jak Vaše knihovna z účasti na projektu profitovala?

Důležitým přínosem projektu bylo především konsorciální pořízení elektronických informačních zdrojů a titulů e-knih z prestižního vydavatelství Taylor & Francis. Univerzitní knihovna ZČU díky realizaci projektu získala přístup ke dvěma kolekcím databáze vědeckých časopisů (*Social Science & Humanities Library, Science & Technology Library*) v letech 2017–2018 a přístup k 5 tisícům e-knih po dobu 1,5 roku s možností trvalého nákupu nejvyužívanějších titulů.

Byla rozšířena příruční knihovna německé literatury, tzv. semestrální aparát, v Pedagogické knihovně ZČU, který slouží studentům germanistům jako zdroj pro práci v seminární výuce a ke státním zkouškám.

Bylo nakoupeno potřebné technické vybavení pro knihovnu – notebooky a dataprojektor.

Studentům a akademickým pracovníkům ZČU v Plzni byla nabídnuta a zprostředkována jedinečná možnost mezinárodní meziknihovní výpůjčky knih zdarma z německých knihoven Technické univerzity v Chemnitz a Vysoké školy Zittau/Görlitz.

V rámci workshopů a seminářů byly plodně sdíleny a diskutovány znalosti a zkušenosti českých a německých partnerských knihoven, a to zejména v oblasti informačních kompetencí, technického vybavení knihoven, elektronických informačních zdrojů, podpory *Open Access* k publikovaným výsledkům vědy a výzkumu a i dalších aktuálních témat.

Při pobytových stážích se zaměstnanci knihovny podrobněji seznámili s činností spolupracujících knihoven a vyměnili si zkušeností v intenzivním kontaktu. Měli tak možnost proniknout do chodu partnerských institucí hlouběji.

V neposlední řadě umožnila realizace projektu uspořádat seminář pro doktorky univerzit k aktuální problematice *Open Acces*.

3. Jaké projektové výsledky budete v knihovně využívat i po skončení projektu?

Výsledky trvalé hodnoty jsou:

- přístup k fondu e-knih vydavatelství Taylor&Francis
- pokračování mezinárodní meziknihovní výpůjční služby s Univerzitní knihovnou Technické univerzity Chemnitz a Vysokoškolskou knihovnou VŠ Zittau/Görlitz
- využití technického vybavení pro činnosti v knihovně
- navázané a rozvinuté kontakty z partnerskými knihovnami

4. Jaké zkušenosti si z projektu odnesete? Chtěla byste něco udělat lépe nebo vylepšit?

Zkušenosti s realizací projektu jsou pozitivní a motivující pro další práci. Především bych chtěla vyzdvihnout výbornou, tj. přátelskou, otevřenou, efektivní a operativní spolupráci s partnerskými knihovnami a zdůraznit skutečné prohloubení vzájemné spolupráce.

Podařilo se nám zjistit, jak to v jednotlivých knihovnách funguje, navzájem si představit řešení různých aktuálních výzev, sdílet příklady dobré praxe a nabyté znalosti a zkušenosti promítnout do kvality námi poskytovaných služeb.

Po dobré zkušenost s videokonferencemi a webináři bychom v budoucnu tyto aktivity dále rozvíjeli a tudíž zvažovali pořízení kvalitního vybavení pro jejich realizaci.

I při opakované zkušenosti byla administrace projektu poměrně složitá, i když mohu konstatovat dobrou komunikaci s Centrem pro regionální rozvoj.

5. Vnímáte potenciál pro rozšíření o další projekt?

O dalším projektu v *Programu na podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko v dotačním období 2014–2020* neuvažujeme a ani už by ho nebylo možné realizovat.

Pokud bude v dalších letech vyhlášen nový program, z kterého by aktivity projektu mohly být podporovány, budeme zvažovat, zda se zapojit.

Oblast knihovnictví musí stačit trendům ve vzdělanosti a informovanosti společnosti, nadále bude potřeba zajišťovat pro uživatele knihoven odpovídající knihovní fond, technické vybavení, což vyžaduje nemalé finanční náklady. Zajištění odpovídajících služeb klade na knihovníky nové požadavky, které je dobré ověřovat při výměně zkušeností s českými i zahraničními knihovníky.

Blanka Konvalinková / Dana Petrýdesová

Krajská vědecká knihovna v Liberci

1. Proč jste se rozhodla pro účast na tomto projektu?

Krajská vědecká knihovna v Liberci byla součástí předchozího projektu, s účastí v něm jsme byli spokojeni, logicky jsme se tedy zapojili do projektu nynějšího. Očekávali jsme další prohloubení a výměnu zkušeností a možnost získání elektronických zdrojů.

2. Jak Vaše knihovna z účasti na projektu profitovala?

V projektu jsme si naplánovali aktivity, které bylo třeba naplnit. Ceníme si získání elektronické databáze Vogue a možnosti zařídit náš přednáškový sál moderní technikou umožňující nahrávání přednášek a jejich přímý přenos na YouTube. Vždy jsme preferovali setkávání se všemi partnery projektu – komunikace s nimi byla vždy užitečná z profesního i lidského hlediska.

3. Jaké projektové výsledky budete v knihovně využívat i po skončení projektu?

Určitě již výše uvedené – databázi Vogue a zařízení v sále.

4. Jaké zkušenosti si z projektu odnesete? Chtěla byste něco udělat lépe nebo vylepšit?

Potěšilo mě velké nasazení zejména u lead partnera a v Hochschule Zittau/Görlitz. Oba partneři zapojili do projektu česky mluvící kolegyně a to průběh projektu hodně zjednodušilo. Zkušenosti projektového manažera si spíš odnáší kolegyně Petrýdesová, ona pracovala s konkrétními aktivitami a čísly. Ocenila jsem možnost elektronické komunikace – ušetřila nám hodně času. Možná by projektu prospělo, kdyby byl o něco kratší a intenzivnější – pociťuji, že přece jenom je naše knihovna charakterem odlišná od univerzitních knihoven – a některé podněty a problémy VŠ knihoven se naší knihovny netýkají – a naopak. Ale na druhou stranu – jako sonda do života univerzitních knihoven mi projekt přišel zajímavý.

5. Vnímáte potenciál pro rozšíření o další projekt?

Jak už jsem uvedla, naše knihovna se typově odlišuje od ostatních knihoven v projektu. Nemůže tedy být ostatním partnerům rovnocenná. Pokud bychom se měli do pokračování projektu zapojit, účast naší knihovny bych považovala za přínosnou spíše v kontextu širší přeshraniční spolupráce s dopadem na nejen akademickou veřejnost příhraniční oblasti Česko – Německo. Potenciál vidím v ještě užším propojení zúčastněných institucí a studentů škol.

Jitka Vencláková

Univerzitní knihovna Technické univerzity v Liberci

1. Proč jste se rozhodla pro účast na tomto projektu?

Byla to pro nás dobrá příležitost. Z povzdálí jsem pozorovala projekt partnerů v minulém období, kterého se naše univerzita neúčastnila. Při přípravě současného projektu jsem neváhala zapojit i naši knihovnu. Zajímají mě zkušenosti z ostatních univerzitních knihoven z Čech i zahraničí a spolupráce s nimi je určitě přínosem.

2. Jak Vaše knihovna z účasti na projektu profitovala?

Zkušenosti. Získali jsme spoustu cenných zkušeností nejen týkajících se odborných knihovnických procesů (např. meziknihovní výpůjční služby, institucionální repozitáře), ale i zkušeností s pořádáním workshopů a podobných akcí s účastí zahraničních kolegů. Pro mne je to první mezinárodní projekt, kterého se účastním a vyzkoušela jsem si na něm své manažerské schopnosti. Pro naše uživatele je velkým přínosem nové vybavení prostoru učení, které je jim volně k dispozici (sluchátka, interaktivní panel a příslušenství k online konferencím).

3. Jaké projektové výsledky budete v knihovně využívat i po skončení projektu?

Vybavení. Po skončení projektu budou mít uživatelé nadále možnost využívat nové vybavení prostoru učení. Pokračovat bude předplatné kolekce *Science & Technology Library a Business, Management & Technology* databáze Taylor & Francis. Trvale dostupné budou i vybrané tituly e-knih z databáze Taylor & Francis. V našem repozitáři bude přehledně dostupná v patřičném režimu zpřístupnění publikační činnost akademických pracovníků Technické univerzity v Liberci. K dispozici bude nová platforma informačních kompetencí, která odpoví na otázky novým, stávajícím i potencionálním uživatelům. Díky propagačním předmětům budeme moci nadále upozorňovat na výhody a smysl zapojení se do projektů v rámci *Programu na podporu přeshraniční*

spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko 2014–2020
a jemu podobných.

4. Jaké zkušenosti si z projektu odnesete? Chtěla byste něco udělat lépe nebo vylepšit?

Schopnosti. Já osobně jsem se ujistila o tom, že takový projekt společně s kolegy zvládnou naplánovat, realizovat i dokladovat. Pro příště se určitě budu více věnovat plánování. Ve chvíli, kdy je vše přesně naplánovaná činnost, personální pokrytí i finance, je realizace projektu mnohem snazší.

5. Vnímáte potenciál pro rozšíření o další projekt?

Ano, potenciál určitě vnímám. Určitě by bylo zajímavé např. prohledávání informačních zdrojů všech partnerů v rámci jednotlivých katalogů. Společné akce a vzájemná propagace by nesměla chybět.